

Milko Matičetov

VELIANAS

[·?A?A?I?I?I?·¹ u?y?y²]»KNEZ SLOVENJI«³

1. Prolog

Lani poleti (Delo – KL, 10. 8. 1995) sem napovedal zaokrožen poljudnoznanstven prispevek o ponesrečenem eksperimentu slovenskega pesnika Mateja Bora z jezikom Paleovenetov. Pri pisanju za časnike imamo skoraj zmerom omejen prostor in tako ali drugače vezane roke, zato rajši povem svoje tukajle, v revialnem okviru, kjer mi nihče ne striže besed. Oglasil bi se bil že prejšnjo jesen, kakor sem obljubil uredniku, pa je prišlo vmes nekaj takega, da sem bil prisiljen ubrati popolnoma novo pot. Eden od treh gospodov, ki so sredi osemdesetih let na vsem lepem zabrenkali na novotarske strune v obravnavanju »naše« davne preteklosti (predrim-ske jadranske Venete so začeli hrupno povezovati in celo enačiti s Slovenci, ki naj bi na tleh, koder so danes naseljeni, ne bili prišleki, ampak staroselci; v svoji alkimistični kuhinji so obojne kar zlili/pretopili v en narod z enim – »slovenstkim« – jezikom), je 1993. umrl, druga dva pa sta sredi poletja 1995 za domačo srenjo spet izdala in v Ljubljani 20. sept. 1995 tudi javno predstavila⁴ zajeten izdelek Tomažičeve dunajske založbe: zbornik ETRUŠČANI IN VENETI.

Tega novega dela seveda nisem mogel obiti. Že pripravljene argumentacije, ki so obravnavale Borovo samovoljno branje venetskih napisov in šest let stare komentarje k njim (gl. Veneti NDP), sem moral potisniti v predal, saj so namah postale neaktualne spričo »razprave«, ki se jo je vztrajnemu dunajskemu založniku p. Tomažiču posrečilo od Mateja Bora nekaj mesecev pred njegovo smrtjo dobiti in 1995. postumno posredovati slovenski javnosti, kakor da bi šlo za labodji spev ali znanstveno oporoko vrhunskega etruskologa. Novi zbornik pa v resnici prinaša izpod Borovega peresa na 70 tiskanih straneh: a) nejasen priložnostni esej »Slovan-ske (!) prvine v etruščini« in b) vzorce etruščanskih in retijskih napisov, ki jih je Bor že dolgo poprej prevedel in jim na koncu dodal nekaj novih (?) mesapskih ali japodskih.

¹ Isto ime v etruščanskih črkah, prerisano s prve zlate ploščice (Pyrgi, ok. 500 pr. n. š. – nadrobnosti gl. v 5. poglavju).

² Isto ime v punski pisavi, samo s soglasniki: WLNS̄ (po tretji pyrgijski zlati ploščici). Gl. 5. poglavje: »Borova postumna etruščina.«

³ »Prevod« M. Bora iz: [BOR-ŠAVLI-TOMAŽIČ], *Etruščani in Veneti*. Drugi venetski zbornik. Uredil in izdal Ivan Tomažič. Editiones Veneti, Dunaj 1995 (odslej: Etruščani 1995).

⁴ B. Pogačnik, *Konec pravljic o Slovencih?* Delo 37/220, 22. 9. 1995, 9.

Ivan Tomažič je v uvodu k »drugemu venetskemu zborniku« napisal:

»Enakost etruščanske in venetske pisave postavlja tudi vprašanje o istovetnosti ali vsaj podobnosti obeh jezikov. To možnost so dosedanji etruskologi... vedno zavračali, čeprav ne znajo tolmačiti ne enega ne drugega. Prelomnica v raziskovanju obeh jezikov je nastala z odkritjem Mateja Bora, da je venetske napise mogoče razumeti s pomočjo slovenskega jezika. Zdaj se postavlja veliko vprašanje, če je mogoče s pomočjo slovenskega jezika priti tudi do spoznavanja etruščanskega jezika. Pred nekaj desetletji je že Anton Berlot v raznih člankih in v knjigi »So bili Etruščani Slovani?« poskusil razvozlati to uganko, vendar brez velikega uspeha zaradi pomanjkljive jezikoslovne utemeljitve. Zadnji dve leti pred smrtjo Mateja Bora sem z njim o tej zadevi večkrat govoril in ga prosil, naj bi se kot dober slavist (!) lotil tega vprašanja in skušal rešiti uganko etruščanskih napisov. Komaj nekaj mesecev pred smrtjo mi je poslal zadnje spise te razprave, ki jo zdaj posredujem slovenski javnosti« (Etruščani 1995, 6).

Ob podobnih izjavah bi lahko začeli naštevati zelo resne pomisleke. Da npr. »enakost etruščanske in venetske pisave« niti najmanj ne pomeni »istovetnosti ali vsaj podobnosti obeh jezikov«; in tako naprej po vrsti. Vendar pa bi nas zapeljiva pot ugovarjanja odpeljala predaleč proč od tiste »novosti«, ki smo jo danes zaradi premika od dosedanjih venetskih k etruščansko-retijsko-mesapskim napisom pravzaprav prisiljeni vzeti v precep: etruščansko vprašanje. Pred nami se je znašlo nepričakovano in z njim se moramo spoprijeti brez odlašanja.

2. »Etruščani in mi«: Borovi prvi koraki v filologiji

K Etruščanom tokrat prihajamo po venetskem ovinku. Gospod Tomažič – kakor se lepo vidi iz njegove pravkar navedene izjave – najbrž ne ve, da Matej Bor v filologiji ni šel po poti, ki mu jo zdaj, a posteriori, začrtava on. Torišče prvih korakov našega pesnika v filologiji je namreč bil prav etruščanski jezik. Kdaj je Bor v resnici začel reševati »uganko etruščanskih napisov«, ta hip nimamo podatkov; najbrž ne pred 1969, ko je SAZU dobila iz Amerike Jagrovo zapuščino.⁵ Na pragu 1973 pa je imel izdelanih že precej »prevodov« v slovenščino. Ko sva ga – na njegovo povabilo – januarja ali februarja 1973 z rajnim prof. Francetom Bezljajem⁶ – nekdanjim Borovim kolegom v slovanskem seminarju – obiskala v Radovljici, nama je nekaj čudnih besedil (etruščansko-slovenskih priredb) prebral, recitiral (kjer se mu je zazdelo, da gre za pesmi) in eno ali dve celo zapel. S takratnega zimskega obiska se spominjam predvsem neuničljive, vulkanske energije in vztrajnosti, s katero si je gostitelj prizadeval prepričati sogovornika o pravilnosti svojih interpretacij. Včasih nama je pri enem in istem besedilu postregel kar z dvema verzijama »prevoda«: ena je bila normalna, nedolžna, druga v šaljivem – največkrat erotičnem – podtonu, kakršne so si po njegovem še kako znali privoščiti radoživi Etruščani. Zelo sem ga razveselil z analogno, dvoumno pesmico iz Bile v Režiji

*To ta planyna sri³ gorě,
da bodi šuš liböj močã,
na rüdi lëpo zaliní...*

⁵ Več o tem glej v 6. poglavju (Jagrovi in Jelinčičevi Etruščani).

⁶ F. B. je bil takrat upravnik Inštituta za slov. narodopisje SAZU, pa sva se zmenila, da se v Radovljico popeljeva skupaj. Živahni pogovori o Etruščanih, Režijanih itn. so tekli v prostorni Borovi izbi nekako od treh popoldne do ene po polnoči.

meni pa se njegovi etruščanski zgledi niso zdeli prepričljivi ne v navadnem ne v prenesenem pomenu.

V Radovljico sem bil povabljen v zvezi z »Rožicami iz Rezije«, ⁷ ki so izšle dec. 1972 in Boru navdahnile misel, da njih ritem tiči tudi v nekaterih etruščanskih tekstih (celo na platnenem zavitku zagrebske mumije). Med skupnim zbiranjem besednega gradiva za ASLEF⁸ – v Reziji in ob Teru – mi je glavni urednik atlasa G. B. Pellegrini podaril korpus starih venetskih napisov, ki sta ga izdala on in A. L. Prodocimi.⁹ Bora sem vprašal, ali to delo pozna, ali ni morda kdaj pomislil tudi na prevajanje venetskih napisov in, če ne, zakaj ne: venetski napisi bi bili zaradi pripadnosti venetščine k indoevropski jezikovni skupini najbrž manj trda kost in zraven tega jih je neprimerno manj kot etruščanskih (v času radovljiškega srečanja je bilo znanih le slabih tristo venetskih napisov proti devet do deset tisoč etruščanskim). Bezljaj je moj previdno oblikovani nasvet podprl tudi s svarilom pred nevarnimi čermi neindoevropske etruščine, češ: ob nji so si polomili zobe vsi predrzni razlagavci, ki jih je nemara privlačila le želja po odkriteljski slavi. Oba v Bezljajem sva potihem obžalovala, da literat Borovega kova razmetava svoje moči za nehvaležno delo, ki mu ni kos, ker zanj ni primerno podkovan. Ob najinih dobrohotnih in obzirnih predlogih Bor ni rekel ne črne ne bele; da je vendarle stopil malo vase in naju vsaj deloma »poslušal«, se je pokazalo šele dobrih deset let kasneje. Takrat – leta 1973 – pa je bil še poln etruščanskega ognja. V gorenjski samoti si je komunikativni pesnik očitno zaželel temu ali onemu razgrniti sadove svojih filoloških razglabljanj, v tistem upanju na pritrditvev. Gospa prim. dr. Sernec-Logar mi je nedavno¹⁰ povedala, kako je tudi nji in možu pripravil v Radovljici predstavo z vsebinsko ganljivimi napisi, vendar je bil nazadnje razočaran, ker se profesor Tine Logar ni strinjal z izsledki in še manj s pesnikovimi nefilološkimi prijemi. Prof. Bojan Čop pa je povabilo v Radovljico odklonil.

Ob koncu zime bi bil Bor rad predaval v dvorani SAZU, vendar mu niso ustregli: akademija bi ga namreč že z razpošiljanjem vabil in s časniškimi obvestili pred javnostjo nehote podprla, prav temu pa se je hotela izogniti. Prostor mu je tedaj dalo na voljo Društvo slovenskih pisateljev, kjer je 12. aprila 1973 spregovoril na temo »Etruščani in mi«.

Za ta nastop je Bor pripeljal s sabo slokega, belolasega starega gospoda; iz predstavitve smo zvedeli, da je to Anton Berlot, major in šifrant v pokoju. Boru je verjetno bilo na tem, da bi se s častitljivim sekundantom ob sebi zavaroval pred morebitnimi očitki dvomljivcev, češ: Le kaj spet naklepa tale pesnik – Etruščani pa Slovani?! Iz Berlotovega govorjenja se po več ko dvajsetih letih najbolj spomnim napete pripovedi, kako je kdove čigava vojska na pohodu proti jugu (Rimu?) poslala pred sabo izvidnico: naročeno ji je bilo, naj svoja sporočila glavnini, ki prihaja zadaj, sproti kleše v kake markantne kamne ob poti. Eden takih kamnov baje še stoji (ne vem, kateri etruščanski »cipus« bi to bil; g. Berlot ga je videl in sporočilo na njem razrešil). Matej Bor pa je z znano emfatično samozaverovanostjo in teatralnimi prijemi (med drugim je en svoj »prevod« etruščanske pesmice tudi zapel) znal obdržati svoje poslušavce v napetosti do zadnjega. Vseeno pa je bil le še toliko samokritičen, da je iz razpoloženja publike (nasmeški, tuintam medklic) najbrž uganil, da nastop ni docela prepričljiv. To bo ena izmed mogočih razlag, zakaj je pri

⁷ M. Matičetov, *Rezijani – Veneti?* (Venetovanje, Arheo 10, 1990, 102).

⁸ *Atlante storico-linguistico-etnografico friulano I–VI*, Padova–Udine 1972–1986.

⁹ G. B. Pellegrini – A. L. Prodocimi, *La lingua venetica I–II*, Padova 1967.

¹⁰ Na poti iz zdravilišča Topolšica, 28. 1. 1996.

našem pesniku zanimanje za Etruščane splahnelo ali vsaj v javnost ni prišlo, dokler ni lani za to poskrbel p. Tomažič.

3. Bor utihne. Spregovorijo Berlotovi in Rebčevi Etruščani

Anton Berlot (1897–1986) nam je o svojem delu v zvezi z Etruščani postregel s spominskimi prebliski, ki si v intervjujih in v avtobiografskih odlomkih včasih tudi nasprotujejo. Na Ptuju naj bi bil v slikovni prilogi (Tabulae) Kollárjeve knjige *Staroitalia Slavjanská prvič videl – 1931?* – reprodukcijo dvodelnega etruščanskega napisa. Bil je »nepretolmačen, pa sem se lotil tega dela. Dolga leta brez uspeha.« Šele 1947 se mu je posrečilo »na vseslovanski etimološki bazi dešifrirati in pretolmačiti oba teksta«. ¹¹

Ko so se podobni »uspehi« začeli množiti, je zanje zvedel švicarski Slovenec Mirko R. Roš ¹² in ponudil svoje mecenstvo, tako da je A. Berlot lahko obiskal vrsto pomembnih spomenikov etruščanske kulture v Italiji in drugod. Prav tako v Švici so mu 1966. razmnožili – čeprav v skromni tehniki in pičli nakladi – po nemško pisano »Študijo o jezikih Rasenov ali Etruščanov«. ¹³ Vabilo akademika Mateja Bora na skupen nastop in predstavitev etruščanskih napisov v Ljubljani na sedežu Društva slov. pisateljev 12. aprila 1973 je Berlot upravičeno občutil kot priznanje svojemu samotarskemu delu.

Doma je do takrat le malokdo kaj slišal o Berlotovih iskanjih. Vendar časnikarjem nič ne uide in G. Guzej je 1968. zvrtil, da je »Poliglot A. B. sestavil razlago o izvoru etruščine«; v tako podnaslovljenem intervjuju je moral obvezno poslušati refren, da tega-in-tega besedila »niso mogli razvozlati, zakaj pisava (!) in jezik sta še naprej uganka«; le A. B. je iz etr. pismenk »dobil smiselne stavke. To se menda ni posrečilo še nikomur drugemu«. ¹⁴ Kot zgled takega pionirskega branja je dodanih – v »prevodu« – sedem verzov; prva dva se glasita:

*Veliki moj duh, ki gre skozi temino
med prostranstvom vam gromko o delih prepevamo...*

Prispevek svojega sodelavca je takrat uredništvo natisnilo z željo, »da bi se oglasil še kdo, ki se znanstveno ukvarja z razkrivanjem etruščine, saj bi bile Berlotove ugotovitve skoraj senzacionalne.« Vendar je ostalo vse tiho. Čez tri leta nam je J. Š(avli) v »Pogovor(u) s prof. Berlotom, pesnikom in etruroslovcem« (Novi list 832, 4. 3. 1971, 6) zaupal ne brezpomembno nadrobnost: da je mož že od 1930. pesnil – v dveh rkp. zvezkih je bilo 1971. nad 500 pesmi – in igral violino (drugod smo zvedeli, da je tudi slikal). Glede Berlotove etruskologije pa še tole: »Pri Slovencih je, kot vemo, edini, ki se je posvetil popolnoma tej znanstveni smeri.« Časniška novica, da je bolgarski akademik Vl. Georgiev razkril etruščino drugače (Delo, 22. 5. 1971), je Berlota prizadela, vendar se ni dal zmeti in je nadaljeval po svoji poti.

¹¹ Meni pa le ni jasno, kako je do tega prišlo, če naj bi bilo res, kar pravi naš dešifrant: »Kdor pozna več slovanskih jezikov, bo oba teksta razumel tudi brez prevoda.«

¹² M. Roš (1879–1962), profesor statike na Tehniški visoki šoli v Zürichu.

¹³ *Eine Studie über die Sprachen der Rassenen oder der Etrusker*. Buchdruckerei Burtlett, Zürich 1966, 196 strani (200 izvodov).

¹⁴ G. Guzej, *Skrivnost etruščanske pisave*. Delo 10/245, 7. sept. 1968, 21. Vendar pri etr. jeziku ni skrivnost, kako ga brati, ampak kaj pomeni.

Ne za čas pred Berlotovim javnim nastopom v družbi z Borom 12. aprila 1973 ne za čas po tem dnevu nimamo najmanjšega podatka o stikih med obema možema: kako/kdaj sta se našla/razšla, ali gre za priložnostno, korespondenčno, krajše/daljšo sodelovanje? Čisto drugačen in pomemben zasuk pa je v Berlotovo življenje prineslo 1974. srečanje z Ivanom Rebcem (1908–1990). Ob zagretem strokovnem sodelovanju se je spletlo prijateljstvo, posebno po Berlotovi preselitvi na Obalo. Le tako razumemo, kako jima je razmeroma kmalu po prvem srečanju mogel dozoreti načrt za skupen nastop v časniški nadaljevanke. Za to sta si izbrala ITD (*Informativni tednik Dela*), katerega uredništvo je s prvimi napovedmi začelo pripravljati tla že poleti 1976. Da bi mimo strokovnega vprašanja »Kdo so bili Etruščani?« zainteresiralo bravce, kdo taka vprašanja sploh načanja, je D. Grča brez pomišljanja ustrelil: *Prevratnika z Obale* (ITD, 20. 8. 1976, 8), zraven pa nam nadrobil tudi nekaj informacij, ki jih prosto povzemam: Amaterska zgodovinarja trdita, da so bili Slovani avtohtono prebivalstvo na Apeninskem in Balkanskem polotoku. *Rebec*: To niso pravljice, vse imava argumentirano. *Berlot*: Vsak etruščanski spomenik je dokaz, da smo Slovani bili na Apeninskem polotoku, preden je nastal rimski imperij. *Grča*: Ali bo treba napisati novo zgodovino? *Odgovor* (evaziven): Naša preteklost je izkrivljena... Etruščani so bili slovansko ljudstvo. *Berlot*: Govorili so slovenski jezik. Sami sebe so imenovali »Sluveni«. Malo bolj počasi vam lahko govorim, pa boste *et*-ruščino bolj razumeli kot ruščino...

Tik pred splavitvijo nadaljevanke v ITD ji je po svoje zaželel »srečo na pot« tudi njegov zagrebški konkurent »Vjesnik u srijedu«: tam je N. Ivanković natresel nekaj ostrih pripomb (Jesu li Slaveni Etruščani? VUS 25, 2. 10. 1976, 38–9). Serija je stekla 29. okt. 1976 s predstavitev piscev in uredniškimi pojasnili, nato pa 5. nov. z Rebcemv spisom »Ali so bili Etruščani Sluveni?« v devetih nadaljevanjih (45.–53. št., do konca leta 1976). V novem letu 1977 pa je od 14. jan. do 18. marca prevzel besedo A. Berlot pod naslovom »Raseni so spregovorili«; sestavka obeh avtorjev je povezoval skupen nadnaslov »Velika uganka zgodovine«. Po vnaprejšnjem dogovoru je uredništvo ITD takoj zraven Berlotovega pisanja objavljalo tudi »Odmeve«. Nasproti zanesenjaku, ki so začeli govoriti o »odkritju stoletja«, se je oglasilo tudi več treznih ljudi. Ti so postavili stvari na trdna tla in zboru sanjačev pristigli perutnice še o pravem času, tako da se z Etruščani na srečo ni zgodilo tako kot kasneje z Veneti, ki niso samo ušli z vajeti, ampak od srede 1985. še zmerom strašijo naokoli leto in dan, huje kot pravljčna »divja jaga« (ta je po izročilu razsajala samo v kvatrnih nočeh!).

Kritiko, nestrinjanje, odklonilna stališča do povezovanja Etruščanov in njihovega jezika s Slovenci so razgrnili med drugimi Jan Makarovič, Alemko Gluhak, Ivo Pirkovič; Bogdan Novak je reagiral s satiro (ki ji ne gre odrekati veljave tudi v strokovnem besedovanju); rajni Aljoša Vrečar pa je preskrbel mikavne odgovore še dveh strokovnjakov (Mitje Skubica in rajnega Bojana Čopa). Pirkovič se začuda ni oglasil proti »poetruščanjenju« svojih ljubih Keltov, ampak je povedal nekaj drugega: »Če bi (Slovenci) res bili tu avtohtoni, ne bi odnesli iz antike tako čiste slovenščine in iz tesnega romaniziranega in pokristjanjenega ozemlja tako neokuzene duhovne kulture« (ITD, 22. 4. 1977). Kljub trditvi naših dveh avtorjev, »da naj bi bila njuna študija predvsem samo spodbuda za znanstveno raziskovalno delo poklicnih zgodovinarjev« (ITD, 29. 10. 1976), pa sta bila vseeno prizadeta vsakokrat, ko se je ta ali oni strokovno podkovan kritik obregnil ob posamezne dešifracije ali ob »metodo« kot tako. V svoji (pre)občutljivosti sta videla žalitve celo tam, kjer jih v resnici ni bilo.

Uredništvo ITD, če berem prav med vrsticami, ni bilo nikdar popolnoma na

strani Berlota in Rebca.¹⁵ Uvodničar se npr. vprašuje: »Če so bili Etruščani Raseni, Sluveni, kdo smo potem Slovenci?« (ITD, 29. 10. 1976, 8). Opazil sem tudi ilustracijo (Zgodovinske najdbe, ITD 4. 3. 1977, 23), ki si jo je uredništvo priskrbelo mimo avtorjev in v legendi razložilo napis – z M. Pallottinom – bistveno drugače kot A. Berlot! In na koncu, ko je jezikoslovec Čop v intervjuju z A. Vrečarjem nedvoumno izrekel svojo sodbo, je uredništvo – ko da bi na to komaj čakalo – slovesno preklicalo po vrsti vse tisto, na kar so nekateri bralci že od oktobra 1976 naivno prisegali. Na dnu naslovne strani št. 19 ITD – 13. maja 1977 – piše od roba do roba takole: Dr. Bojan Čop – Berlotova teorija je nesmiselna. Znotraj iste številke – na dotakratni redni »etruščanski« strani – pa beremo: RASENI NISO SPREGOVORILI / ETRUŠČANI NISO BILI SLUVENI / VELIKA UGANKA ZGODOVINE NI RAZREŠENA! *Sic transit gloria mundi* . . .

Ob klavnem izteku etruščanske avanture pri ITD pa si naša »prevratnika z Obale« vseeno zaslužita kanček občudovanja, da ju to ni strlo in da nista opustila prizadevanj za knjižno objavo svoje nadaljevanke. Ne vem, kje in kako sta poskušala srečo; najbolj pri roki jima je seveda bila koprška »Založba Lipa«, kjer je delo SO BILI ETRUŠČANI SLOVANI? navsezadnje tudi izšlo, s podnaslovom »Branje etruščanskih napisov na slovanski jezikovni podlagi« (1984). Da do knjige ni prišlo zlahka, priča časovni odmik – 7 let – in nenavaden podatek, da je predlogo za tisk ocenjevalo kar pet ljudi, nekateri tudi ponovno. Založba z natisom seveda ni imela zgube, saj je kmalu prodala vseh 3000 izvodov naklade, vendar pa se tudi po 22 letih še vprašujemo: Cui bono? KOMU SO BILI (tisti zmedeni) ETRUŠČANI (»Sluveni« gor ali dol!) S PLOH POTREBNI?! S podobnim (etičnim) vprašanjem, ki ne velja samo Lipi, ampak je raztegljivo pravzaprav na celotno slovensko založništvo, je v oceni te knjige prišel na dan že Marko Snoj (N. razgledi, 28. dec. 1984). V prvi oceni iste knjige pa je ponavadi precej blagega, zmerom vljudnega J. Kastelica dan poprej kar vrglo iz tira: »Kaj zavračanje grecistov, etruskologov, germanistov, latinistov! Kaj suvereno preziranje ustaljenega čitanja halkidiško-etruščansko-venetske abecede! Dešifracija je *rodoljubna* (podčrtal MM) – in to tudi nekaj velja!« (Delo, 27. dec. 1984). Kritika je Berlotovo/Rebčevo udarjanje na rodoljubno struno kajpada opazila, saj jima je A. Gluhak že dolgo prej poočital, da prepogosto uporabljata besedo »uradni« in se sklicujeta na »poštene Slovence« (ITD, 25. 2. 1977).

4. Venetski intermezzo 1985–95

Polemika o Etruščanih, ki je bila tako vroča 1976–77, se po izidu Berlotove in Rebčeve knjige (1984) ni več razvnela na novo; tistih nekaj poročil in recenzij, ki so resda prišle na dan v naslednjem letu, ne šteje, saj je knjiga izšla že bolj proti koncu 1984. Avtorsko stran je zaradi Berlotove bolezni zagovarjal – ne prav prepričljivo in tudi udarno ne – Ivan Rebec.

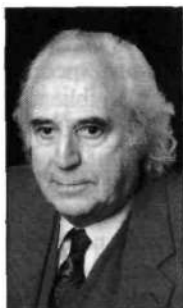
Vendar pravi razlog za »etruščanski mir« najbrž tiči drugje. Leta 1985 sta se na obzorju prikazali kar dve potencialni bojni žarišči, od katerih bi že vsako zase bilo bolj privlačno kot Etruščani. Psevdoznanstvenih filološko-zgodovinsko-arheološko-etnografskih senzacij zmerom željno slovensko občinstvo je spomladi 1985 z 10.

¹⁵ V uredniškem pripisu z dne 14. 1. 1977 beremo, da Berlotova tolmačenja daljših etr. besedil »ne morejo biti dokončna in da je moč tudi po njegovi metodi marsikaj prevesti drugače. Prepričani pa smo, da je A. B. ubral s svojimi razlagami rasenskega jezika na slovanski podlagi pravo smer« (ITD 14. 11. 1977).

številko dunajskega »Glasu Korotana« dobilo v roke Šavlijev spis »Veneti – naši davni predniki?«, kmalu za tem – poleti 1985 – pa še Borovo bojevito nadaljevanko v Delovih »Književnih listih«. Bor, čigar filološka žilica je počivala samo navidezno, je namreč ta 12-letni presledek izkoristil za temeljito pripravo venetskega presenečenja. Upošteval je moj in Bezlajev nasvet (1973), naj odloži Etruščane in se loti Venetov (s tem imava torej tudi midva – deloma in nehote – na vesti, kar je z Veneti zagrešil Matej Bor). Naključje je hotelo, da so se prav takrat ujeli po dveh samostojnih poteh pridobljeni rezultati Šavlijevega in Borovega dela, ki jih je znal še kako dobro izkoristiti, povezati in uveljaviti p. Tomažič s svojim prirojenim darom managerja/impresaria. Hkrati s tem se je sprožil pravi plaz odobravanja in nasprotovanja novi, venetski teoriji; zanjo je vse to bila v bistvu reklama.

Venetska pustolovščina je (ne zmerom kritični) slovenski javnosti živo pred očmi, tako da se nam tu ni treba spuščati nadrobno v njen historiat. Če omenimo samo dosedanje samostojne knjižne objave (Veneti naši davni predniki 1989, z leto dni starejšim nemškim in tri leta mlajšim italijanskim prevodom; Novo sporočilo in Z Veneti v novi čas – oboje 1990), nam ni jasno, po kakšni logiki so »Etruščani in Veneti« 1995. dobili v naslovnico napis »*drugi* venetski zbornik« (računalniški skrat ni verjeten!). Protivenetska stran je v vsem tem času izdala – v svojo obrambo – en sam zbornik, »Venetovanje« (Arheo 10, 1990); nasprotnemu taboru je šel tako na živce, da so nam v istem letu – 1990 – dali kontra kar z dvema publikacijama. Vendar je dobro vedeti, da je najboljši, absolutno nepristranski razsodnik – ČAS – redko naklonjen tistim, ki se jim preveč mudi; praviloma je na strani potrpežljive znanosti. ČAS je postavil na pravo mesto tudi Trstenjakov »venetski« jezik, avtohtonista Tumo, Žunkoviča in še marsikoga. Slovenstvo je vse že zdavnaj prebolelo: vsi skraja so pozabljeni!

(Konec prihodnjic)

Milko Matičetov

VELIANAS

[·?ΑΗΑΙΙΙΙ· υς/εγ]

»KNEZ SLOVENJI«

(Nadaljevanje in konec)

5. Borovi postumni Etruščani

Visoki dunajski opazovalnici, ki se lahko kosa z najnatančnejšimi radarskimi kontrolnimi napravami, ni moglo uiti nekaj, česar se je navihana »sežanska gospa« Jolka Milič znebila leta 1991, ko so ji že pri ušesih ven gledali... saj ni težko uganiti, kdo – Veneti vendar:

»Veneti, Veneti, kar naprej in brez prestanka samo o Venetih. Kaj pa Etruščani? Smo Etruščane kar odpisali, ali so sami tonili v pozabo? Kako je z njimi pravzaprav? Je kakšno upanje, da vstanejo iz groba in začnejo spet buriti slovenske duhove, ali so se za zmeraj in nepreklicno poslovili od nas?«

»Glasovi iz ljudstva« imajo od nekdaj svojo težo, zato je seveda prišel do veljave tudi pravkar navedeni glas/klic izpred vrat Trsta (gl. *Etruščani* 1995, 7). Prijateljica Milička se bo najbrž veselo muzala, ko bo videla, da smo pravi pomen njenega pisanja le dešifrirali (če ne na Dunaju, vsaj v Ljubljani): ona je namreč napol za šalo napol zares okrcala vse, ki se spuščamo v filološko pravljanje in ga jemljemo preveč zares... In tako se spet vračamo – k Etruščanom! Pa ne po krivdi Jolke Milič, niti po lastni volji: k zasuku smo bili prisiljeni.

V enem navdušenih poročil o knjigi »Etruščani in Veneti« smo kmalu po predstavitveni ceremoniji brali, da razširjenje slovenskega obzorja od Venetov k Etruščanom pomeni velik »korak naprej«. V resnici bi bilo bolje reči: »korak nazaj«! Z Etruščani se je namreč vse skupaj začelo, kot smo videli (gl. Prolog in 2. poglavje). Tokratna pritegnitev Etruščanov pa je v pravem pomenu besede bomba ali mina (ni je na skrivaj podtaknil zunanji sovražnik, v slovenetsko svetišče je bila sprejeta pri svetlem in veselo – da ne rečem navdušeno), ki bo slejkoprej eksplodirala in pospešila razsulo nekega skonstruiranega sistema.¹⁶

A. Berlot, ki je po lastni izjavi v letih 1947 do 1977 prebral in razložil trideset etruščanskih napisov (v poprečju po enega na leto), se je loteval predvsem dolgih, dvodelnih ali večdelnih; zmerom si je prizadeval biti čimbolj temeljit, to pa ga je rado zapeljalo v dolgovezje, tako da navadnega bralca včasih niti ni več mikalo zvedeti, kaj piše na tem ali onem spomeniku. Čisto drugače je bilo pri M. Boru: po dvanajstletnem molku se je skrbno pripravil za svojo venetsko ekshibicijo, najprej v podlistkih Dela in nato še v knjigi 1989. Pri izbranih zgledih mu je šlo predvsem za

¹⁶ Taki sistemi od časa do časa nastanejo v pregreth glavah »odkriteljev« in se nato nekritično razširijo med rodoljube vseh mogočih izobrazbenih stopenj in zvrsti, iz tehničnih strok/poklicev pogosteje kot iz humanističnih, čeprav se tudi med humanisti najdejo izjeme, posebno kadar ne reagirajo racionalno ampak čustveno.

pomensko privlačnost in si ni gnal k srcu, če je bilo treba kakšno črko recimo dodati, izpustiti ali samo malce »naravnati«. ¹⁷ Bravec naj bi strmel tako nad modrostjo starih Venetov kakor nad domiselnim, učenim posrednikom, prevajavcem/razlagavcem starih venetskih napisov. Načrt se mu je tudi zaradi aktivne podpore najožjih sodelavcev – vsaj od daleč gledano – posrečil. Ta ali ona njegova iskriča domislja še zmerom odmeva (npr. tista o čutari stoterih zdrah, o popotniku z raco, ¹⁸ voščilo »Osti jarej« [Ostani mlad], »Lik [=praznik] zemljim« ¹⁹ itn.), čeprav so z znanstvenega stališča vse enako nesprejemljive! Kritiki se Bor ni uklanjal, pa če je bila še tako upravičena; ²⁰ v primerjavi ž njim sta bila Berlot in Rebec nerodi, malone plašna, neodločna, celo v obrambi medla. Vseeno pa sem presenečen, kako si je p. Tomažič upal očitati Berlotu, da je sicer poskusil razvozlati uganko etruščanskega jezika, »vendar brez velikega uspeha zaradi pomanjkljive jezikoslovne utemeljitve« (gl. zgoraj, str. 559). Morda bi tu ne bilo odveč vprašanje, po čem vse se merijo »uspehi«: da ne tudi po drznosti, zaverovanosti vase, bojevitih nastopih, saj glede »jezikoslovnih utemeljitev« pri Boru nismo niti za las na boljšem kot pri Berlotu; oba sta slepo zaljubljena v besedilo (naj si bo etruščansko, retijsko, keltsko, mesapsko, venetsko itn.), ki sta ga zlepa ali na silo ukrojila po slovansko/slovensko, za drugo pa jima ni bilo kaj prida mar.

Od sedemnajstih etruščanskih napisov, kolikor se nam jih je Bor namenil pokazati – s svojim domišljjskim »prevodom« in temu ustrezno razlago ob strani – prva dva potekata iz svetišča boginje Uni/Astarte in sta bila najdena 8. julija 1964 med arheološkimi izkopavanji (pod vodstvom M. Pallottina) v kraju Pyrgi, danes Santa Severa ob Tirenski obali blizu Rima. Najbrž ne zaradi žlahtne podlage – ploščici sta zlati! – ampak zaradi njune starosti in pomena v etruščanski epigrafiki (konec 6. ali začetek 5. stol. p. n. š.) je bilo o njima že pred dvajsetimi leti predržno rečeno: »Pomembno je to, da niso najstarejša slovanska pisana beseda Brižinski spomeniki, ampak ti dve zlati ploščici«. ²¹

V resnici pa je za nas dosti več vredno to, da sta nam pyrgijska etruščanska napisa po srečnem naključju pri rokah kar v štirih slovenskih »prevodih«, ki nam odpirajo hkraten pogled v štiri različne filološke delavnice. Tako lahko primerjamo rezultate njihovega »dela« (v glavnem gre za kombinatoriko in potrpežljiva ugibanja, podobno kot pri pasjansi, kjer igravca skrbi le, da bi se vse lepo »izteklo«). Izvirni napis, prepisi in slovenski »prevodi« naj sledijo tu na str. 716–717:

¹⁷ V uvodu (1995, 18–20) je sicer skušal najti znanstveno opravičilo tudi za svoje odstopanje od »oficijelne etrurologije«, vendar gre le za slabo prikrito željo, uiti določenim jezikovnim zakonitostim, utreti si prosto pot za lastne kombinacije. Odtod tudi čudna načela: nekaj, kar je celo »učenjaku težko« (recimo »ločiti, za kateri glas gre« – npr. D ali R), naj bi bilo »lažje« dognati »onemu, ki se skuša približati vsaj nekaterim etruščanskim napisom s stališča venetščine ali slovanskih jezikov nasploh! M. Bor je s tem (ne)hote (?) kot merilo pri določanju fonetične vrednosti posameznih črk (tu konkretno Q) izbral nekaj nemogočega, kar je treba brž zavreči: ugibanje iz vsakokratnega »konteksta«.

¹⁸ Da bi »Puponei« postal »popotnik«, je bilo treba o deklarirati za *t* in predenj pričarati še polglasnik; tudi »raco« je MB snel iz čarovniškega klobuka, saj v izvorniku beremo »rakoi«.

¹⁹ V Idriji ob Bači je »... Luk's'Melink's...« moral narediti pravi salto do »lika zemljim«. Na začetku 1955. so javno (S 14. 1. 1995 in Delo 21. 3. 1995) prigovarjali SAZU, »naj s pomočjo pristojnih ministrstev organizira poseben simpozij«, kako brati pomemben in dragocen »slovenetski napis« (gl. Etruščani 1995, 269–271).

²⁰ Seveda poznamo tudi drugačno mnenje: »Svoja spoznanja in odkritja je vztrajno branil in zagovarjal, vendar nikoli tako trmasto, da ne bi bil pripravljen popustiti in jih spremeniti, če so za to obstajali utemeljeni razlogi« (Etruščani 1995, 150). Teoretično lepo povedano; če pa mi pisec lahko postreže s kakšnim zgledom, mu takoj vrnem: dva za enega!

²¹ ITD 31/34, 20. 8. 1976, 8. – Časovno bližje so omembe v »Domu« 31. 5. 1995 in v Delu 13. 6. 1995 (S. Pipan); Etruščani 1995, 239.

Zlate ploščice iz svetišča Pyrgi (Santa Severa)

Prva etruščanska ploščica, prečrkovana v latinico (Pallottino 1964)

¹ita · tmia · icac · he²ramaoua [-]vatiexe · ³unialastreš · ðemia⁴sa · mex · ðuta · ðefa⁵rieti · velianas · sal · ⁶cluvenias · turu⁷ce · munistas · ðuvas ⁸tameresca · ilacve · ⁹tulerase · nac · ci · avi¹⁰l · xurvar · teoiameit¹¹ale · ilacve · alçase ¹²nac · atranes · zilac¹³al · seleitala · acnao¹⁴ers · itanim · heram¹⁵ve · avil · eniaca · pul¹⁶umxva

Kako so to besedilo »prevredli« štirje Slovenci

(1. Berlot): O ta tema in kako bedna sva v utehi prebila razmišljajoč, zakaj pri tej ali oni boginji velijo o nas, da smo Slovani zli, čeprav se tu odmikamo (umikamo), pri vas tam pa greste v zemljo. Vse umikajoče si nas predal hudobnim in kričečim Italom, zemljo vso, a posebej nas. Od danes živimo po celi Italiji, kot nas vidiš. In to niče bedno jih je pahnil med pregnancye.

(2. Feichter): In tako sva vnemala obličje in nekako v bedenju, v utehi. Odsihmal so misli v zastajanju gospodovala v tem, v onem podnevi. A nas so močni Slovenci (=Slovani) – čeprav tedaj brez posesti (na apeninskem polotoku) – na novo stesali. Vas uboge so tam vse sem ter tja preganjali. Nam si javil: Hud voditelj ti je postavil tja vse Italike. Ali poleg nas do danes živijo Italiki ali se naseljujejo k nam. Fedsita = vedeževalec (»znanstvenik«, poveljnik pomožnih slovanskih čet iz Istre) ni javil bede niti kakih preganjanj.

(3. Jelinčič): To svetišče in ta svetiščna žara sta bili obljubljeni Junoni Astarti, od ljudstva izvoljeni veliki dobrotnici, od Tiberija Velijanasa. Skrbni senator je daroval pravne žgane daritve. Podli skrbniki in nasilneži so za tri leta pregnali vodilnega častitljivega Italca. In nasilneži so odstranili in pregnali čistega, poštenega Italca (še) od šibkega župana ljubosumnega nasprotnika. In to svetišče so leto dni od časa do časa nadlegovali.

(4. Bor): Ta tempelj je postavil in ga ozval za hram uteh boginje Junone ali Astarte vojvoda Velianas, knez slovenji, ko se je odpravil v boj. Ta ponosna stavba je ostala, medtem ko je Morsko Ilakve zavzel gusar (Dioniz), Ilakve pa zasedel Ital. Od te nesreče naprej so žitelji in selja italaska. Kakor se vidi, nam je tudi ta hram opustošil in jako poškodoval.

Desno:

- Prvi etruščanski napis, kot ga je »bral in razumel« (leta 1984)
Anton Berlot:
1. vrsta – preris izvirnika
2. prečrkovanje etr. teksta v latinico (razprto)
3. interlinearno branje »na slovanski podlagi«

I T A T M I A · I K A C B E D A M A E F A F
 i t a t m i a i k a k b j e d a š č u s v a v
 in ta tema in kako bedna sva v

A T I E V E V N I A V A S T D E S · O E M I A
 a t i j e h j e u n i a l a s t d j e z o j e š č i a
 utebi je h je uniala st d je z o je š č i a
 utebi prebila raznišljajoč o razentega

S A M E V O V I A O E B A D I E I · F E L I
 z a š č j e h o u t a o j e t h a d i j e i v e l i
 zakej pri tej oni boginji velijo

A N A S · S A L C L V F E N I A S · T V D V C E ·
 a n a s z a l s l o v e n i a z t u d u s e
 o nas zli SLOVENI ko tu se

M V N I S T A S O V · F A S T A M E D E S C A ·
 m u n i š t a z o u v a s t a m j e d j e š k a
 odmikamo pri vas tam greste v

I L A C E E · T V L E D A S E · N A C · C I · A F I L ·
 i l a s v e t u l e d a š e n a s s i a v i l
 zemljo vse uniksjoče nas si predal

H U D V A D · T E E I A M E I T A L E · I L A C E E
 h u d v a d t e z i a š č e i t a l e i l a s v e
 hudobnim ter kričečim ITALOM zemljo svo

A L E A S E N A C · A T D A N E S · Ž I L A C A V ·
 a l z a s e n a s a t d a n e s ž i l a s a l
 a posebej nas od danes živimo po

S E L J E I T A L A · A C N A S F E D S · I T A
 c e l e i t a l a a k n a s v j e d z i t a
 celi ITALIJI kot nas vidiš in ta

N I M · B E D A M F E · A F I L · E N I A C A
 n i š č b j e d a š č v e a v i l j e n i a k a
 niče bedno predal je njih k

G V L V M V F A
 g u l u š č h v a
 pregnanjencem

Zdolaj:

»Ekskripcija« iste ploščice z interlinearnim »prevodom« v slovansko (Matej Bor)

ITA TMIAJ KAK HERAM AZVA VATIEHE
Ta tempelj je kot hram ozval uthe

UNI AL ASTRES OJEMIA SA MEH OUTA
Junone al Astarte, prijemši za meč ovud (tu)

OJEBADJER VELIANAS SAL CLUVENI AS TURUČE
vojvoda Velianas, poslanik sloveniji, ko ga je postavil.

MUNI STAS OUV ASTA MERESCA ILAKVE TULE
Ponosna stavba ta je ostala, Morsko Ilakve, zavetišče

RASE NAC CI AVIL HURVAR TE ZJAME ITALE
rasensko, ko je umrl, gusar tedaj zajame, Ital

ILAKVE AL ZASE NAC AT RANE S ŽILAC AL
Ilakve pa zasede. Od te nesreče sta žitelj in

SELJE ITALIA AK NA ZVED S I TA NIM
selje od Itala. Kakor je razvidno i ta nam

HERAM VE AVIL JEN JACA PULUMHVA
hram je, glej, uničil in jako polomil (poškodoval).

Zdolaj:

»Hudvad/hurvar« – poskusno geslo ali temeljni kamen za veliki ETRUŠČANSKO-SLOVENSKE SLOVAR (Editiones »Veneti«, VINDO-Bonae, najbrž ne pred letom 2000).

HUDVAD/HURVAR

hudvad: hudobnim (Berlot 1984, 208)

hud fad: hud voditelj (Feichter 1994, 27)

hurvar: vodilnega (Jelinčič 1984)

hurvar: gusar; kurbir (Bor 1995, 32: 37)

(Napaberkovano med »prevodi« etruščanskega napisa *Ita tmia*)

Pomudimo se malo samo ob prvem, daljšem besedilu, drugo, krajše, pa pustimo za kdaj drugič. Da si prihranim »opisovanje v zraku«, sem odbral nekaj dokumentarnih posnetkov, ki naj izključijo dvome, da bi bil kaj ponaredil, in vsakomur omogočijo, da še sam odkriva nadrobnosti, ki se jim žal ne utegnemo posvetiti; brez dvoma bo našel to ali ono, kar smo morda prezrli ali tudi hote izpustili.

Str. 716 – *zgoraj*: pomanjšani faksimile napisnega lica zlatih pyrgijskih ploščic; v *sredi*, kurzivno: besedilo 1. etr. ploščice, presajeno v latinico (Pallottino); *zdolaj*: štiri slovenski »prevodi« tega teksta: Berlot, osnutek v ITD 1977, v knjigi 1984; Feichter, Staroslovenski teksti, 1994, 27; Jelinčič 1984, 5. izd. »Etruščanov«; Bor 1995 (osnutek najbrž 22 let starejši).

Str. 717 – *zgoraj*: napis s 1. etr. ploščice, kakor ga je »bral in razumel« A. Berlot 1984; *zdolaj, levo*: Borovo branje izvirnega et. napisa (v verzalkah) in sprotni »prevod« med vrstami; *zdolaj, desno*: »Obolos za etruščansko-slovenski slovar«.

M. Bor ni nikdar povedal, kaj vse dolguje A. Berlotu oziroma da mu sploh kaj dolguje. In vendar je tega dosti več, kot bi kdo mislil.

Že pri besedi *Sluveni*, ponosnem Berlotovem »odkritju«, je Bor (1995, 35) zamolčal, odkod jo ima, in iz imena rajši naredil pridevnik »slovenji«, s koroškim nadihom; kajpada sta oba »usekala mimo«, saj se izvirna beseda – ne glede na pisavo – glasi *kluvenias* in ne »Sluveni az« (AB), Čluveni as (MB) ali »Slufeni as« (VF); ta toliko opevani »notranji dokaz« za slovanskost Etruščanov, zrasel v Berlotovem vrtu (kjer ga je Bor utrgal in potaknil v svojega, ne da bi to omenil vsaj z besedico), moramo torej gladko črtati s spiska, prav tako kot drugo »odkritje« (tokrat samo Borovo): v venetskem napisu Ca 62 naj bi bilo »morda prvič zapisano ime Slovenec, ... v obliki rod. mn. *Svovonicu* (Slovenec)«. ²²

Pri prečkovanju etruščanske pisave v latinico ne Berlot ne Bor nista dosledna. Tako npr. pišeta etr. črko > zdaj s C, zdaj s K, zdaj z S, kakor pač nanese (branje po slovanski potrebi!), vendar črka kliče po poenotenju v K. Pri etr. znamenju C se je Berlot kar dosledno držal svoje odločitve za D, medtem ko Bor niha med D in R, npr.: *туруče* (AB *tuduse*) in *hurvar* (AB *hudvad*); na *zved* s (»razvidno«; AB nas *vjedz* »nas vidiš«) in *ojebadjej* (k ti besedi se še vrnemo); taki razločki kajpada peljejo k drugačnim pomenskim rešitvam (npr.: AB at *danes* »od danes«, MB at *rane* »te nesreče«) in na koncu v popolno interpretacijsko anarhijo. ²³ Za izvirni etr. e

²² Odlomek napisa Ca 62, prebran in razložen v podpoglavju Daritvene živali (Bor 1989, 393: *Sj ovoni kus* = »ta ovnji kos«) se nam le dve strani naprej začuda prikaže kot »prvi zapis o Slovencih?« s takim pojasnilom: »Ko sem končeval to knjigo, me je obšla ... misel: Kaj če se v Ca 62 skriva za nas izjemno dragocen podatek (...), da so Veneti pravili sami sebi Slovenci – natančneje: Slovonici.« Na vprašanje, zakaj ni pisec zapisal »Slovonicu«, si Bor sam odgovarja: Ker so Veneti »po vsej verjetnosti« izgovarjali *l* po kašubsko (*l*) ali celo kakor Gorenjci in Korošci (švapanje); »Svovonicu naj bi ustrezalo -ev, že reduciranemu v -us«. Iz samovoljne transliteracije (Hi utu Svovonicu s) je izluščil pomen »Kdor od Slovencev si« oziroma širše: »Zaveden Slovonici ali Slovenec (se pravi Slovan, Venet) naj žrtvuje domačim bogovom.« Za *c* v svoji konstrukciji Svovonicu-Slovonici(u) Bor terja (sicer molče) enako branje kot v Slovenec, s čimer pa dela spet silo izvirniku, kjer je za (ta in vsak) *c* obvezno branje *k*, besede pa so s punktacijo (pikami kot ločilom) razdeljene takole: Futu.s.Fovonicus... Venetsko ime Fovonikus, tu napisano z latinskimi črkami in lat. končnico *us*, je v venetščini sporočeno (Ca 66, Pell.-Prosd. 1967, 547) kot Fovonikos. Na koncu sestavka o napisu Ca 62 z alternativnim branjem »Sj ovoni kus« in »Svovonicu« si Bor-pesnik ni mogel kaj, da se ne bi ponorčeval iz svojih bravec in morda celo iz samega sebe: »Kako je torej s tem? Ali ovni ali Slovenci?... Morda i eni i drugi. Je naš davni prednik Slovence oprezno skril za ovna?... Podobno kot Odisej svoje vojščake, ko je prelisčil Polifema« (Bor 1989, 396). Jaz že nočem biti nikogaršnji »oven«, zato bom rajši kot Boru še naprej verjel padovanski venetologiji; vendar pa puščam vsakomur, da glasuje – če mu je tako ljubše – tudi za domačega filologa-pesnika.

²³ Tipičen zgled je branje *m/šē*, npr. v zadnjih 5 črkah 3. vrste: Pallottino ima *themia* (brez razlage); Berlot o *ješcia* (»o razentega«); Bor: *ojemia* (»prijemši«).

je Berlot pisal *je* (npr. *jen* > *en* »in«); to posebnost je od njega prevzel Bor in jo trmasto uveljavljal tudi pri branju venetskih napisov (npr. slavni serijski »jekat, jekam...«; »jego« za izvorno ven. *ego*, po analogiji rus. »jego«, ker se je hotel čimbolj distancirati od lat. »ego«).

Tik pred besedo Velianas (druga, krajša etr. ploščica ima dubleto Velianas), kakor je bilo ime takrat najvišjemu funkcionarju na lestvici republikanske uprave mesta Caere, stoji beseda (verjetno praenomen) Thefarie (Tefri, Tebri, cf. lat. Tiberius); to je Bor brez zadrege bral »ojebadjej/vojevaddej« samo zato, ker si je prizadeval dobiti za vsako ceno slovanskega »vojvodo«. Na ploščici s punskim napisom je funkcija moža, ki je omenjen kot dedikator, jasno navedena: MLK 'L KYŠRY' = »kralj v (mestu) Kyšri.«²⁴ »Knez« se pomensko lepo prilega, pač pa so dozdevne toponomastične povezave med imenom današnjega it. mesta Cerveteri (lat. Caere, etr. Kyšra, gr. Agylla) in (neobstoječim, od Bora ustvarjenim) krajem »Ilakve« čista domišljija: *ilakve/ilukve* ipd. so glagolske oblike, spričane tudi v drugih etr. napisih. Najbrž pod Berlotovim vplivom je Bor – ravno narobe – besedo *avil* (v zvezi *ci avil* = »tri leta«) štel za glagol v deležniku (z nemogočo, hipertrofično serijo pomenov: umrl, predal, pahnil, opustošil, uničil, pri AB še »javil«).

Pred koncem pa si tudi p. Ivan Tomažič zasluži zahvalo, in sicer za vztrajnost, da je od Bora še pravi čas dobil njegov etruščanski dosje (upajmo, da v celoti!). Brez tega bi bili prikrajšani za pomembno poglavje v filološkem opusu pesnika Bora, ki je podobno kot pri svojem venetskem gradivu tudi pri etruščanskem poskrbel za podpoglavja s prikupnimi naslovi: Šaljiv napis, Moder nasvet, Poziv k pitju, Nasvet pivcem, Obsodba pijančevanja, Pir z Orfejem itn. Prikrajšani pa bi bili – tudi z antivenetskega gledišča bi bila to velika škoda – za otipljiv dokaz o absurdnosti branja etruščansko/venetskih itn. napisov na podlagi slovenskih rodoljubnih sanj.

Ker smo že vzeli pod drobnogled prvo zlato ploščico iz templja boginje Uni/Astarte, naj to poglavje tudi sklenemo z mislijo, ki se nam poraja na dnu te iste ploščice. Jemljemo si le toliko prostosti, da z majhno sintaktično operacijo prestavimo dogajanje iz preteklega v prihodnji čas. Če bi pa še kdo želel iti po poti, ki sta jo do konca svojih dni ubirala AB in MB, ali tudi samo zagovarjati njune nemogoče prijeme in »dosežke«, potlej se slovenski filologiji nič kaj dobro ne piše. Nasprotno, grozi nam nevarnost, da nam bo izdajavec domovine – »bedno nič« brez imena – *ita nim heram ve avil jen jaca pulumhva*. (To v »zahodni praslovanščini« pisano sporočilo, čeprav naj bi bilo baje »vsakomur (!) dobro razumljivo«, bom vseeno, za vsak primer – pač za tiste, ki so tako kot jaz malo bolj trde glave – prosto po Boru pretočil v današnjo osrednjeslovensko govorico:) »Naš [filološki] hram nam bo [izdajavec – se pravi vsakdo, ki nas osrečuje s takimi »prevodi«] če že ne uničil, pa vsaj jako polomil (poškodoval)!«

6. Jagrovi in Jelinčičevi Etruščani. Berlotov epigon Feichter

Matej Bor je v roman »Odloženi« (Maribor 1980) vpletel profesorja arhitekture, čudaka, ki zraven svojega poklica preučuje etruščino, razmerje med sanskrtom in slovenščino, besedne korene, pomembne zveze ipd. Poimenoval ga je Ivan Rakar in nam 1989. zaupal:

»Reminiscenca na našega ameriškega rojaka arhitekta Jagra, ki je lep del svojega časa in denarja posvetil temu jeziku [etruščini]. Seveda amatersko in tudi dokaj

²⁴ Prim G. Garbini, »Archeologia Classica« XVI, 1964, 66–74.

naivno, čeprav je v teku let zbral spoštovanja vredno knjižnico o tem problemu, ki še vedno vznemirja domišljivo raziskovalcev-ljubiteljev» (Veneti NDP, 186).

O arhitektu Janezu Jagru (1871–1959), diplomantu tehniške visoke šole na Dunaju, ki je po kratki asistenturi pri Maksu Fabianiju in prvih samostojnih korakih (Notranjsko, Ljubljana) odšel 1901. zdoma in čez Daljni vzhod prišel 1903. v ZDA (Minneapolis), je znano, da ga je »prevzela romantična vizija o etruščanskem poreklu Slovencev« (D. Prelovšek 1976 v katalogu *Janez Jager*).²⁵ V njegovi obsežni zapuščini, ki jo je vdova Selma, po rodu Ribničanka, darovala SAZU, obsega pomemben delež prav etruščansko gradivo. V razstavnem katalogu so mdr. registrirani »Jagrovi poskusi dešifriranja etruščanskih napisov s komentarjem. 1929–1933«; Gradivo za »Commentaries« (Razlaga etr. napisov), 1930–1944; zapiski in komentar k besedilu na platnu zagrebške mumije.²⁶ Nemara prvi, ki si je ogledal etruščanski del Jagrove zapuščine in si od tam tudi sposodil to in ono – ne samo knjige – je bil Matej Bor. Ali je kaj od tega s pridom porabil, bo treba šele ugotoviti, saj je po predavanju (neobjavljenem) z dne 12. 4. 1973 Etruščane odložil – brez pojasnila.²⁷

Kljub skrbnim popisom A. Koblar-Horetzky pa bo prej ali slej kdo le moral seči še globlje, povzeti vse, kar je v omenjenih brošurah navedeno le per summa capita, pripraviti izčrpno poročilo in povsod poiskati v ozadju na vse strani prepletene niti in skrite povezave... Ivan-Janez-John Jager, ki je prijateljaval z vrsto pomembnih Slovencev, svojih sodobnikov – literatov, likovnih umetnikov, arhitektov, znanstvenikov idr. – kajpada zasluži, da preučimo tudi to, kako in zakaj se je intimneje kot kdorkoli pri nas doslej navezal na Etruščane. Le-ti se pri njem menda prvič prikažejo že 1913–14; trdno je verjel, da mu bojo odskočišče za »revolucijo zgodovinopisja«. Ko se mu je iztekel čas službovanja, se je le še intenzivneje oprijel tega, kar mu je dolgo prej bil konjiček: zbiranja jezikoslovnih, narodopisnih in zgodovinskih podatkov. Do kakršnekoli realizacije – žal – ni prišlo.

Ob povezavi Jager-Bor ne razumem, na podlagi česa je drugi mogel sklepati, da se je prvi posvetil etruščanskemu jeziku »amatersko in dokaj naivno«. Po tem, kar je Bor počel npr. z etruščino pyrgijskih ploščic, res ne bi imel pravice nastopati proti komurkoli, najmanj proti Jagru. Kaj vse je prevzel od tega svojega predhodnika – tudi če bi le-ta bil še tako »naiven«, Bor v primerjavi z njim ne zaostaja in ne prednjači! – ta hip natanko niti ne vemo. Navezani smo le na redke Borove navedbe, kot je npr. tale: »Že stari arhitekt Jager je razmišljal o etr. formuli *arase uerse*« (menda jo je razložil – v rokopisu? – kot vzklik »Var'se ver'se« / »Preveri se, da ni ognja!«, lat. »averte ignem«). Bor je tu takoj pristavil zraven svoj lonček, poln visokostnega védenja, ki ga je rad razkazoval.

»Ali je Jagrova razlaga v celoti pravilna, o tem bi se dalo še govoriti, vsekakor pa je, če naj se etruščina tolmači na slovenski podlagi, zelo razumna. Tudi s fonetičnega stališča. Teksti kažejo, da je tudi etruščina že poznala – podobno kot venetščina – vokalno redukcijo« (Veneti NDP, 306–307).

Med drugim smo o Boru do včeraj mislili, da je ime »Sloveneti« zraslo v njegovem zelniku. Vendar, odkar je prof. A. Koblar med Jagrovimi rokopisi našla

²⁵ Izd. SAZU in Arhitekturni muzej. Ljubljana. Nepaginirana brošura. Tiskarna Ljudske pravice.

²⁶ Navedeno v omenjenem katalogu po kratkem popisu – izpod peresa prof. Ane Koblar-Horetzky. Ista je za knjižnico SAZU pripravila tudi daljši, ciklostiran pregled celotne Jagrove zapuščine v nekaj snopičih: 1. Knjižnica, 1977; 2. Biografsko gradivo, 1981.

²⁷ Da ne morda zaradi pisanja romana »Odloženi«, v dveh knjigah, kjer ima arh. Rakar-Jager, prenesen v domače okolje in v čas po 2. svet. vojski, ne sicer glavno, vendar pomembno vlogo?

zapis »Slo-vene-ti«, se nam upravičeno poraja dvom v izvirnost tistega, ki je časovno prišel zraven drugi, imel pa – dokazano – v rokah gradivo prvega . . .

*

V drugi polovici našega stoletja so Etruščani zamikali tudi čezmorskega Slovenca prof. Zdravka Jelinčiča, doma iz Črnega Vrha nad Idrijo (1921, od 1959: v Kanadi). V mestu Toronto sta leta 1978 izšli prva in druga izdaja njegove knjige *Etruščina*. Takrat je bil še takihle misli: »Vrsta osnovnih besed kaže na veze, ako že ne na sorodnost, med etruščanščino in slovanskimi jeziki, veze, ki gredo daleč preko običajnih indoevropskih in ki odpirajo celo vrsto vprašanj.« Prav ta naš kanadski rojak pa nam je dober zgled, kako se je z lastnim treznim razmišljanjem in ob hkratnem upoštevanju tuje strokovne literature le mogoče izvit iz objema rodoljubnih neznanstvenih željā. Samo kratkih pet let kasneje – 15. 4. 1983 – je isti avtor namreč pisal, da zveze, ki »obstajajo med etruščino in slovanskimi jeziki, in ki so predstavljale glavni cilj raziskav v prejšnjih treh izdajah«, padajo v pozabo »ob zadnjih dognanjih o ožjem sorodstvu med etruščino in starogrščino« (*Etruščina*. Toronto 1984⁵, 211). Leto 1986 je prineslo 6. izdajo Jelinčičeve »Etruščine«, za njo je izšla še »Etruščina – Zagrebška knjiga« (Toronto 1987), in končno angleška verzija dela: *Etruscan* (Toronto 1988). Piscu se je posrečilo to, kar se pred njim ni še nobenemu našemu etruskologu: preključati se in zlesti iz lupine slovenskega jajca z lastnimi močmi. Etruščanski slovar, ki je 1978. obsegal 25 strani, jih ima v samostojni knjižni izdaji 1986 že 187; v glavnem je posnet po Pallottinovem delu *Testimonia linguae etruscae* (Firenze 1968²). Ker od vseh, ki so se pri nas vbadali z etruščino, razen Jelinčiča ni več med živimi skoraj nikogar, bi mu bili res hvaležni*, če bi nam sam spregovoril malo obsežneje o ti svoji aktivnosti, saj je nihče ne more poznati tako kot on.

*

Naše 3. poglavje bi bilo na koncu (Sodobnost 6–7, 563) moralo imeti repek, pa ga nima, ker ob oddaji rokopisa v začetku maja nisem še vedel, kar vem zdaj (in kar povzemam v temle privesku k 6. poglavju):

Med filoveneti se je že dolgo govorilo in celo pisalo, da Brižinski spomeniki niso najstarejša pričevanja slovenskega pismenstva,²⁸ zato je bilo mogoče kar predvidevati, da bo prej ali slej kdo prenesel to stvar iz teorije v prakso. In res se je našel človek, Valentin Feichter (1930) z Brnce pri Beljaku na Koroškem, ki je leta 1994 v samozaložbi dal natisniti brošurico *Staroslovenski teksti*,²⁹ podnaslovljeno: »Etruščani, Retijci in Panonci (!), neindoevropski narodi, so pisali v 5. stol. pred Kr. tudi v staroslovenščini. Fonetični prepis in slovenski prevod.« Odkod so v to družčino zašli in kdo naj bi bili skrivnostni »Panonci«, je uganka, ki bi nam jo najbolj razrešil sam sestavljaivec te nenavadne krestomacije. Njegovo izhodišče je knjiga »So bili Etruščani Slovani?« (Berlot–Rebec, Koper 1984). V uvodu, napisanem oktobra 1994, beremo med drugim:

»Pod pojmom staroslovenščina imenujem skupni knjižni jezik slovanskih narodov in plemen, ki je nastal v 7. stol. pred Kr. in bil splošno v veljavi do 11. stol. po Kr.«

* Misel našega sodelavca podpiramo in smo voljni tudi objaviti kaj za nas ustreznega (nismo namreč znanstvena revija!) – Op. ur.

²⁸ Gl. zgoraj, op. 21.

²⁹ Samozaložba – Selbstverlag, Villach–Beljak. Tisk-Druck: Kreiner Villach. Pisec (r. 1930) je bil do upokojitve (1984) prof. slovenščine in latinščine na Zvezni gimnaziji za Slovence v Celovcu.

Tokrat se moramo zadovoljiti le s tem bežnim opozorilom na delce, ki naj bi bilo v bistvu odsev branja Berlotove knjige, vendar se tudi VF ni mogel odpovedati skušnjavi, da ne bi bil »staroslovenskih« (= etruščanskih!) tekstov takoj »prepisal fonetično in prevedel«, jasno da »po svoji metodi«! Kot droben zgled te »metode« sem tudi Feichtrov »prevod« prve zlate etruščanske ploščice postavil zraven drugih treh na str. 716.

7. Drugi venetski intermezzo

Našima prvima razpravljavcema o jadranskih Venetih (Šavliju in Boru) se je proti koncu 1985. pridružil tretji: Zdravko Jelinčič. Izvod njegovega spisa »Vendi«, ki ga hrani NUK v Ljubljani – kot avtorjev dar – ima zraven avtograma datum: »19. dec. 1985 Toronto, Kanada«. Zaradi nastanka med Slovenci onkraj velike luže je delce nemara ostalo v knjižničnem depozitu – »hladilnici«, vendar se tudi po odmrznitvi najbrž ni trlo interesentov zanj.³⁰ Podpisani sem morda v Ljubljani prvi, ki ga prebira od A do Ž.

Jelinčič nam ni povedal, kako da si je pred iztekom svojih spisov o Etruščanih (gl. poglavje 6) privoščil ekskurz k Venetom, ki jim on sicer dosledno pravi »Vendi«.³¹ Kot sistematik, ki si je že pri etruščanskih objavah nabral obilico izkušenj, je tu poskrbel, da imamo na malo straneh kot na dlani celoten venetski besedno/imenski fond; to nam omogočajo pregledna kazala gradiva, ekscerpiranega iz napisov, predvsem v korpusu Pellegrini–Prosdocimi 1967.³²

Tako strnjeno besedilo, kot je Jelinčičevo, bi za izdelavo klasičnega povzetka terjalo preveč muje, zato bom tu skušal predstaviti piščeva izvajanja o Venetih/»Vendih« le v bistvenih črtah, zdaj s svojimi zdaj z izvirnimi besedami, včasih tudi krajšano s preskoki (čez tri pike).

O tem ljudstvu starega veka, od Homerja (Il. B 851–2) naprej večkrat omenjenem pri grških in latinskih avtorjih, Jelinčič piše, da se o njihovem jeziku in narodnosti »še vedno prav malo ve«. Nastanjeni so bili v Mali Aziji, na Balkanu in v zahodni Galiji; »v srednje-severni Evropi... so se verjetno prvotno razvili kot jugozapadna veja baltskih Slovanov. In končno so poznani v severni Italiji, kjer so... zapustili edine danes znane pisane spomenike.« Vsi skupaj naj bi bili »nastali kot jezikovna enota«, se razvili, razširili, nato pa se iz neznanih vzrokov razpršili po svetu, kjer so potem utonili v sklopu drugih ljudstev. Podobnih primerov je bilo v starem veku precej. V. so med njimi edini danes znani Slovani. Razvili so se verjetno med Odro in Vislo kot nosilci kulture žarnih grobišč.

V. so »svoječas z vso verjetnostjo bili sosedje Litvancev in baltoslovanskih Prusov«, zato »je normalno iskati podobnosti vendščine v litvanščini in tem, kar ostaja od izumrle pruščine«... Prištevanje V. k Ilrom, ali Keltom, ali Italcem ostaja... stvar osebne nagnjenosti« in relativnega znanja. V Italijo so – sodeč po krajih arheoloških najdišč – morali priti... čez Alpe in po dolini Plave [= Piave] – verjetno... mirno, morda celo na prazno ali kvečjemu redko naseljeno ozemlje.« V.

³⁰ Brošuro, razmnoženo na dveh polah, sem našel – ob preblisku, da bi v katalogih lahko tičala ne pod imenom »Zdravko«, ampak *Valentin J.* – ko je bil že natisnjen prvi del, kamor bi časovno spadalo, kar zdajle uvrščam sem kot 7. poglavje.

³¹ Da preprečim morebitne nesporazume in zmedo, rabim kratici V. in v. (Vendi/Veneti, vendski/venetski – tudi za razne sklone in izpeljanke), ki ju je mogoče brati poljubno: po Jelinčičevo/po naše.

³² Gl. v št. 6–7 op. 9. ZJ je kritičen do tega dela, češ da skuša pristransko »prikazati severno-italski del V... že kot italško ali vsaj skoraj poitalščeno ljudstvo, kar pa ne odgovarja resnici«.

so bili »miroljubno ljudstvo, saj so ostali v najboljših odnosih celo z Rimljani, pa tudi če morda iz nekega odpora do Etruščanov, ki so se Rimljanom umikali čez njihovo ozemlje.« V arheoloških najdbah ni opaziti nobenih nasilnih zamenjav prebivalstva. Naselitev V., po arheoloških najdbah sodeč, se mora postaviti najkasneje v X. stol. pred n. št.« – »S časom so V. prišli pod vpliv Grkov iz Sredozemlja, zlasti pa Etruščanov s polotoka. Od teh so hitro prevzeli imena božanstev in pisavo. Priti so morali v stik tudi z neznanimi italjskimi ljudmi, verjetno begunci oz. priseljenci z juga... Te so V. mirno sprejeli v svojo novo deželo in... se z njimi tudi premešali, pa čeprav so ostali vse do prihoda Rimljanov vladajoča sila v deželi. Drugače bi verjetno ne zapustili ozemlju svojega imena.«

»Jezik teh ljudi ni izpričan, vendar bi se zdelo, da ni bil italjski (namreč soroden latinskemu). Verjetneje je bil ilirski ali grkoiden kakor etruščanski.« Jezik pisanih spomenikov »zveni na prvi pogled kot neka grško-italjska mešanica... So se morda V. posluževali na spomenikih nekega »bolj omikanega« jezika z juga ali kakih sosedov, v vsakodnevem življenju pa še naprej svojega baltoslovanskega? To ni preveč verjetno. Najbolj verjetno so spomeniki napisani v tedanjem v. jeziku, pra-(balto)slovanskem.« Premnoga imena na spomenikih so jasno slovanska, npr. tista s korenem »mold-, molt-« (Molzonke, Moldonke = Mladenko), N(j)erka itn. Poglavje zase predstavljajo toponimi. Ko bodo... podrobno in natančno proučeni, utegnejo morda celo osvetliti kakšno dosedaj še nepoznano stran V. in njihovega jezika... Mnogi so danes že nedosegljivo zakriti pod spremembami, ki so privedle do današnjih imen. Zato delo ne bo lahko... Treba bo... vsako ime posebej raziskati...«

Vprašanje V. na Slovenskem ostaja odprto... [ker] ni pisanih spomenikov, ki bi z gotovostjo pričali o bivanju... V. v sedanji Sloveniji³³ tako, kot je bilo ob Plavi (= Piavi). Arheološke najdbe brez pisanega pričevanja o nekem jeziku ne morejo še biti zadosten dokaz, da se je ta jezik v tisti dobi tam tudi govoril.³⁴

Za prvo silo naj to zadostuje, čeprav se mi v Jelinčičevem konstruktju še marsikaj zdi vprašljivo.

Omenil bi le nekaj notranjih nedoslednosti. Npr.: Misel, da bi se V. na pisanih spomenikih posluževali »bolj omikanega« jezika z juga ali iz soseščine, v vsakdanjem življenju pa svojega balto-slovanskega, je tako čudna, da se ji je odrekal sam avtor. – Če je slovanskost V. utemeljena z njihovo davno pra-(balto)slovansko soseščino, kako je to potlej združljivo s sodbo: »verjetno je bil ilirski ali grkoiden?« – V Ziljski dol. je ohranjenih nekaj v. pisanih spomenikov: po čem ZJ sklepa, da niso etruščanski, redkeje napise iz Posočja in iz Škocjana na Krasu pa šteje za etruščanske (gl. op. 35)?

Ne glede na drzna ugibanja o jezikovnih in narodnostnih razmerah pri Venetih v preteklosti, pa nam Jelinčičeva izjava »Ko so Slovenci v šestem stol. po n. št. prišli v Furlanijo, Vendov kot takih ni bilo več«, lepo pokaže, da ni pristaš avtohtonistične teorije. Kajpada vse, kar o njegovih pogledih vemo, izvira samo iz branja njegovega spisa »Vendi« iz leta 1985. Kako pa Zdravko Jelinčič gleda na Venete danes, po enajstih letih – ko so medtem izšla dela, pomembna tako v mednarodnem merilu (npr. Fogolari-Prosdoci, *I Veneti antichi*, Padova 1988); ko so italijanski venetologi obdelali in izdali v strokovnih glasilih vrsto novih epigrafskih najdb; ko je pri nas prišlo celo do merjenja stališč »s knjigo nad knjigo« (1990) – nam bo najlepše razložil on sam.

³³ Napise iz Škocjana na Krasu in iz Idrije ob Bači ZJ šteje za etruščanske.

³⁴ To svojo teoretično misel avtor podpira z zgledom: »Keltske arheološke izkopanine na Slovenskem... še vedno niso zadosten dokaz, da se je tam govorila keltščina – jezik, ki je komaj par stoletij pozneje izginil celo iz Francije, od koder je prišel.«

8. Epilog

Eno izmed pavšalnih sodb o Slovencih, češ da smo tudi narod filologov, moramo jemati s precejšnjo rezervo. Če bi bilo res tako, se verovanje v slovanskost Etruščanov, slovanskost Venetov ipd. ne bi bilo moglo razpasti, kot se je. Tolažimo se lahko z mislijo: kljub skrbi vrtnarjev se včasih zgodi, da se v najbolj gojenem vrtu razbohoti tak ali drugačen plevel. Zdelo bi se, da je slovenska filologija tokrat na celi fronti odpovedala, vendar ni tako. Rajši bi rekel, da je samo zamudila pravi čas (prim. usodni klic »Ura bije, človeka pa ni!« v pravljicah³⁵). Če je Bojan Čop v udarnem intervjuju leta 1977 presekal na dvoje etruščanskega »hudiča« (gl. zgoraj, str. 563), ki je skušal splezati na palubo slovenske filološke barke, se to žal ni ponovilo sredi 1985, ko je nov, venetski hudič (ali pa le stari, etruščanski, preoblečen v Veneta) mirno splezal na barko in se udobno ugnezdil. Takrat bi ga bil – morda! – še lahko ustavil in vrgel v morje France Bezlaj (seveda ne z znanstveno razpravo, ampak s takojšnjo rezko zavrnitvijo – »principiis obsta!«) v samem Delu, kot je to on odlično znal, in z nesporno avtoriteto, ki mu jo je deloma priznaval celo Bor, kolega na SAZU (čeprav v različnih razredih: Bezlaj v drugem, Bor v petem). Argumentov, naj so bili še tako tehtni in prepričljivi, s katerimi je oktobra 1985 stopila v venetsko diskusijo prof. Alenka Šivic-Dular,³⁶ Bor ni upošteval oziroma jih je odklanjal.

Če sem pri prof. Bezlaju omejevalno dodal, da bi se mu bilo *morda* posrečilo ustaviti divji venetski ples, sem to storil pač ob spominu na spodletelo akcijo zgodovinarjev, ki so šli prvi v boj proti slovenetskemu avtohtonizmu (sledili so jim arheologi in – zadnji – jezikoslovci); »venetofili« so organizacijsko in strokovno nepovezanost nasprotnikov seveda krepko izkoriščali in glede preteklosti naše dežele spet oživili že premagani razdor, zasejan v sedemdesetih letih, ko AB in IR s svojimi prevratniškimi idejami nista »izzvala le strokovnjakov, ampak pognala v strastno vojno tudi laike, ki jih strokovnjaki niso mogli prepričati« (I. Pirkovič). Sodbe o etnični pripadnosti ljudi, ki so v davnini prebivali na naših tleh ali v naši bližnji in daljni soseščini proti jugu in jugozahodu, so zmedene, tako da pri najboljši volji ne veš, kaj je (ali kaj naj bi) kdo bil. Če npr. beremo, »da so temelji rasenskega prajezika slovanskega porekla, oziroma da so slovanski jeziki neposredni potomci tega prajezika«, ali »da je tudi retijski prajezik moral nositi v sebi značilnosti slovanskih jezikov«, so to samo poganjki v namišljenem slovanskem cvetličnjaku (v nekaj takega so romantično razpoloženi slovanski gorečnejši – od Kollárja sèm – spet in spet poskušali spremeniti Apeninski polotok). Skozi megle zanesenjaštva se le redko prebije kaj pozitivnega, kot je npr. trditev, da med »venetskimi Iliri in Slovenci zija nepremostljiv prepad« (Pirkovič 1977). V besedišču privržencev etruščansko/slovenetske šole se brez pravega reda vrstijo opredelitve, ki so vse prej kot znanstvene: »tudi keltska veja Galcev (je) v pradavnini govorila jezik, ki je bil zelo podoben slovanskim jezikom«; galščina je »tipičen slovansko-keltski jezik«; »galske

³⁵ V spomin mi prihaja usodni klic »Ura bije, človeka pa ni!« iz nekaterih variant pravljicnega tipa AT 934, tudi slovenskih: mimo lastnih neobjavljenih zapisov npr. ene iz rožeške ok. na Koroškem (Mir 19/27, 5. 7. 1900, 105).

³⁶ Ko sem ji pokazal osnutek tega pisanja, mi je v odgovoru 3. 7. 1996 ljubeznivo pojasnila: »Spominjam se, da sem namenoma počakala do izteka nadaljevanke... Moj prvi prispevek je bil objavljen 17. okt. 1985, drugi pa skupaj z Bezlajevim zapisom [*Namesto epiloga*] 3. okt. 1985 (v Arheu je naveden napačen datum: 30. nov. 1985). Pri tem je treba upoštevati, da je izšel moj prispevek tri tedne po tistem, ko sem ga poslala na Delo. Prepričana sem, da je urednik... moj tipkopis že pred objavo izročil Boru.«

besede (so) skorajda³⁷ podobne slovanskim«; Veneti so »zahodni Praslovani«, Etruščani – »južni Veneti; »severna etruščina ni nič drugega kakor druga beseda za venetščino«; in tako naprej, malone v neskončnost! In kot bi takega pisanega cirkusa ne bilo zadosti, sem za etruščansko pisavo v nekem lanskem zborniku zasledil ime »venetica«, čeprav je nespodbitno, da so bili Veneti tisti, ki so prevzeli črke od Etruščanov in ne narobe. Hudo mi je žal, da si med sistematičnim dolžnostnim³⁸ branjem diletantskih izdelkov nisem prepisal odstavka, kjer neki modri mož presaja apeninske Slovane nič manj kot v terciar (zato bojo pri odkrivanju naših etničnih korenin odslej morali redno sodelovati tudi – geologi!)... Da me ne bi kdo prijemal, češ da vlečem na dan samo ekstremne in stare zglede, naj za spremembo navedem tudi kaj novejšega, recimo iz prve polovice lanskega leta:

(Kulturo Este) »lahko imenujemo srce venetske kulture. V njej so se izoblikovali Veneti v ožjem pomenu. Vsi drugi narodi so več ali manj izgubili venetski značaj, čeprav so mnogi ohranili njihov jezik, nekateri pa le njihove etnološke in sociološke značilnosti. V tem smislu ne moremo več smatrati za Venete ne Ilirov, ne Poljakov, ne Čehov, pa tudi ne Etruščanov, čeprav ti izvirajo neposredno iz venetske kulture. Niti Slovakov ne prištevam k Venetom, čeprav so nam tako blizu po imenu in po jeziku, niso pa pripadali h kulturi Este.«

Ali ste zdaj slišali, moji dragi Iliri, Poljaki, Čehi, Etruščani, Slovaki (in »vsi drugi narodi«, od antike do danes): če mislite (ste mislili), da ste Veneti tudi vi, ste v hudi zmoti! Pristni, stoođstotni Veneti, Veneti kat'eksohën, smo vendar samo mi Slovenci/Sloveneti...

Drugi zgleđ v podkrepitev tega, kar bi rad tukaj pokazal (namreč: kako megleni, konfuzni so pojmi tistih, ki hočejo ustoličiti svojo »venetsko resnico«, tudi če bi jo imeli spraviti skozi šivankino uho!), pa je tako presen, da bolj ne bi mogel biti, saj je zagledal beli dan sredi junija 1996 na god sv. Vida.³⁹ Vredno je prisluhnti, morda bo pri tem le kdo sprevidel, zakaj Venetom oz. njihovim pokroviteljem filo-venetom niti morebitna repriza Babilona ne bi mogla do živega:

»Vztrajam pri mnenju, da je bila praslovanščina splošen evropski jezik v dolgih tisočletjih pred indoevropskim pojavom... Med tako imenovanimi indoevropskimi spremembami so začeli nastajati novi jeziki, med katerimi lahko uvrščamo kot prvega venetski jezik, ki bi ga pravilneje morali imenovati novoslovanščina...«

Konec citata, žal pa ne tudi pleteničenj, ki se v podobnem stilu nemoteno nadaljujejo⁴⁰, ko da bi si filo-venetski adepti podajali iz rok v roke štafetno palico, ki ne sme obmirovati, ali olimpijski ogenj, ki ne sme ugasniti. Iz bogate zbirke izvlečkov iz pisanja zadnjih 25 let sem navedel samo nekaj najvidnejših »grehov«, nalašč brez kraja in časa objave: prvič, ker ne bi rad, da bi na podlagi od mene dobljenih informacij kakšna sprijena duša začela kazati s prstom na »grešnike«, drugič pa zato, ker je pri ti stvari njih ime pravzaprav drugotnega pomena.

V časovnem okviru »zadnjih 25 let« so nastale (ali se na starih pogoriščih spet razvnele) razne teorije, ki so posredno imele namen ovreči ustaljene zgodovinske

³⁷ Vendar bi tu kazalo pomisliti na pregovor: »Skoraj ni še zajca ustreliti!«

³⁸ Da se razumemo: gre za »dolžnost«, ki sem si jo naložil – sam!

³⁹ To je tisti svetnik, ki je Trubar v svojem »Slovenskem [predgregorjanskem] kalendarju« o njem napisal, da »ima dan neraldši in »nuč nermanšo« (gl. F. Kotnik, *Pregled slovenskega narodopisja*. NS I, 1944, 21).

⁴⁰ Presenečenja so zmerom mogoča, zato se kaj lahko zgodi, da bo npr. »Univerzitetno-znanstveni forum« (tisti, ki je 13.3.1996 sklical v Ljubljani debatni večer o Venetih), lepega dne predlagal, naj ljubljanska alma mater, kjer od ustanovitve poučujejo mdr. staro cerkveno slovanščino, dobi zraven še stolico za »venetski jezik, ki bi ga pravilneje morali imenovati novoslovanščina«...

sheme, najprej pa razložiti jezik Etruščanov, Venetov in nekaterih drugih izumrlih ljudstev Italije s pomočjo slovanskih jezikov, prav posebej slovenskega. Leta od 1970. naprej so bila priča odmevnemu nastopu A. Berlota in I. Rebca (sedemdeseta in osemdeseta leta); v Kanadi se je oglasil (sprva verjetno pod njunim vplivom) samohodec Zdravko Jelinčič; pri nas doma pa J. Šavli (1971) in M. Bor (1973), oba še zagledana v Etruščane, dokler ni obeh (vsakega po svoje – o kakšnem dogovoru med njima nič ne vemo) v letu 1985 zajela venetska mrzlica.

Pred Berlotovim »odkritjem« (in Borovo pritrditvijo), da je etruščanski jezik mogoče lepo brati »na slovanski jezikovni podlagi«, pred Borovimi (majavimi) »dokazi«, da je izumrla stara venetščina (deklarirana za jezik »naših davnih prednikov«) stopnja na razvojni poti slovenščine, sta bili v podporo staroselski teoriji edini omembe vredni pričevanji: A. ščepec »slovanskih« osebnih in krajevnih imen v antični literarni zakladnici, B. daljša vrsta »slovanskih krajevnih imen« na tleh srednje in severne Italije, Švice in jugozahodnega nemškega prostora, kamor slovanski naselitveni val sredi 1. tisočletja n. š. ni segel.

Tako pri A. kakor pri B. žal nimamo lingvističnih študij, kjer bi bila ta problematika globlje obdelana; samo to bi namreč moglo ne čisto ustaviti, ampak vsaj občutno zaježiti naval grobih ljudskih etimologij.⁴¹ Z območja A. in B. bi tistim, ki jih mika še kaj drugega kot prerekanje v PP 29, toplo priporočil v branje J. Stanonika »Slovansko koryto: etimološka študija«.⁴² Glede B. vidim, da se vrsta imen neustavljivo daljša, saj si menda nihče ni vzel k srcu nasveta prof. A. Lokarja iz Trsta, češ: Pri razlagi krajevnih imen najprej upoštevajmo govorico tam naseljenih domačinov; npr. švicarsko goro Crastagüzza bo bolje kot s slov. Krestavica razložiti po retoromansko *Crasta agüzza* (it. Cresta aguzza, sl. »Ostri greben«).⁴³ Lani poleti pa smo v »Knjiž. listih« brali, odkod ime švicarskemu prelazu Lucomagno: slavni Lukmanierpass, ki so v srednjem veku potovali čezenj v Italijo ali iz nje Friderik Rdečebradec in razni drugi mogotci s spremstvom, je bilo treba pač degradirati: kaj bi z »Velikim Gozdom« (*lucus*, v toponomastiki retoromanskega prostora znana beseda, pomenska dubleta lat. »silva«), ko pa imamo pri nas blizu Velenja »Hudo Luknjo«: bodi tako tudi v Švici in pika!⁴⁴

⁴¹ Kot eksperti za imenoslovje neslovenskih krajev v naši zahodni sosesčini največkrat nastopajo osebe, ki tekmujejo v lovu na slov. imena po zemljevidih, ki se na dopustih in turah čudijo njihovi številnosti, ki se hvaležno prepuščajo »izvedencem«-domačinom itn. Vsak bi rad prispeval kamenček za rekonstrukcijo nekdanje imenske podobe tistih krajev. Dvom v svoj prav štejejo malone za osebno žalitev, saj so se vendar o vsem prepričali na lastne oči in ušesa... Iz južne, etruščanske smeri prihajajo med drugim takele »razlage«: *Spina* = Sipina; *Perugia*: voda tam »pere«, nanaša prod; *Camena* = Kamen, Kamnica ipd.; *Ostia* = ustje (reke Tibere); *Livorno* = Livarna; *Ferrara* bi lahko bila prevod slov. »Železniki«; itn. Iz smeri zahodno od Venetov naj omenim *Lozzo* = Laz; ob starem imenu za Lago Maggiore – *Lacus Verbanus* – so iznajdljivci brž potegnili paralelo s koroškimi *Vrbskim* jezerom... Z izbranimi izzivalnimi zgledi želim opozoriti na nujnost, da se stvari kompetentno loti stroka: z enakovrednim upoštevanjem dosežkov slavistike/romanistike/germanistike in z vsemi modernimi prijemi primerjalnega jezikoslovja. Brez tega bo hvalisanje, češ da so v knjigi Veneti NDP »podal(i) na stotine«/»celih štirideset strani« krajevnih imen, »katerih vsebina je razumljiva zgolj na slovenski osnovi«, brez pomena. Z zgledi à la »Crastagüzza«, »Lucomagno« itn. res ni mogoče dokazati ničesar!

⁴² Razprave II. razreda SAZU, 13, 1990, 47–55.

⁴³ Pisec, ki se je skrjal za psevdonom »Karlo Leša«, je svoj obzirn pouk oblikoval tako, da bi ga ne mogel bolje niti poklicni filolog: »Nekdo, ki se kot jezikoslovec spušča v kraje, kjer prebivajo Romani ene ali druge vrste, bi pač moral zelo dobro poznati te jezike, preden bi lahko presodil in dosodil kakšno besedo nam ali drugim v prid« (Arheo 10, 1990, 116).

⁴⁴ Predlagatelj te etimologije (Delo, 31. 8. 1995) gotovo ni mislil na švicarski sir, ampak verjetneje na velike »luknje«, ki so jih Švicarji zvrtili za železnico pod Sv. Gotardom in pod Simplonom, pod Lucomagnom pa ne: torej se vračamo h »klasični« (antični) etimologiji »lucus a non lucendo« ali – malce prikrojeno – »luknja od ne-luknje«!

Ta hip ne bi mogel natanko reči kje, vendar sem bral – natisnjeno – trditev, da so za promocijo avtohtonističnih teorij in idej o slova/e/nskosti Etruščanov, Paleove-netov, Keltoev, Japodov idr. predrimskih narodov največ prispevali Primorci. Naj bo to res ali ne, lahko k vrsti ljudi takih misli pridružimo še dve imeni: Solkanec Jože Srebrnič (1884–1944) in Tržačan Virgil Šček (1889–1948), po zasedbi Primorske poslanca v italijanskem parlamentu. Srebrniču je policija vzela (in nikdar vrnila!) rokopis študije, že pripravljene za tisk.⁴⁵ Na Ščekovo pobudo smo dijaki in študentje z Gorenjega Krasa v Avberu (»kraških Atenah« tridesetih let) poslušali predavanje o starih slovenskih krajevnih imenih ne samo izpred domačega praga (npr. Kobjeglava, Vipava), ampak tudi od daleč, s Tirolskega in iz Švice. Predaval nam je sodnijski uradnik, slikar Jože Macarol (1871–1951) iz Križa pri Tomaju, ki je (na Ščekovo prošnjo in z njegovo podporo) nalašč odpotoval na Južno Tirolsko.⁴⁶ Kako so predavateljeva izvajanja sprejeli drugi poslušavci, ne bi vedel; le zase vem, da se – razočaran nad razlagami bližnjih toponimov – nikakor nisem sprijaznil z razlago oddaljenih. Glede tega, ali se Slovenci na Primorskem oklepajo avtohtonističnih tez kako drugače ali podobno kot Slovenci drugod, nimamo zanesljivih podatkov.⁴⁷

Ob Borovi smrti je bila poudarjena njegova pripravljenost »sodelovati z vsakomur(!), ki mu je bil pri srcu blagor naroda«. P. Tomažič je k temu pripomnil: »Zato sva se tudi midva odlično razumela, ne glede na različna osebna prepričanja« (Etruščani 1995, 188). Od privržencev enakih ali podobnih pogledov na »našo« davno preteklost česa drugega pravzaprav ni mogoče pričakovati. Tako se je brez dvoma dogajalo v zadnjih sto in več letih, kadarkoli je tekla beseda – med somišljeniki – o Venetih (Etruščanih itn.). Prav gotovo bi se glede tega zmerom lepo ujemali in »odlično razumeli« tako duhovnik Trstenjak kakor socialist Tuma in komunist Srebrnič, duhovnik Šček, poklicna vojaka Žunkovič in Berlot, uradnika Macarol in Rebec, bard partizanstva Bor, doktor družbenih in gospodarskih ved Šavli, pater Tomažič in gimnazijski profesor Feichter. Vendar je od tako rekoč idiličnih razmer – iz časov direktnega sporazumevanja posameznikov z osebnimi ali pisemskimi stiki, s strpnim razglašanjem in zagovarjanjem idej v tisku – sčasoma prišlo do stalnega javnega polemiziranja, s poskusi osebnih diskvalifikacij in lepljenjem čudnih političnih etiket drugače mislečim, medtem ko so vzporedno potekali zagrizeni nastopi o naselitvi Slovencev, etnogenezi, staroselstvu ipd., pri čemer je bil s strani nekompetentnih vržen grd in krivičen madež na zadnjih sto let slovenskega zgodovinopisja, češ da je bilo – po trditvah osatih nasprotnikov – vseskozi v rokah režimu prodanih duš! Po vsem tem pa se nam od obzorja sëm grozeče bliža še nova, nič manj huda nevarnost: strankarski protekcionizem, to je ponujanje/iskanje zavetja pod perutnicami te ali one politične stranke.

Slovenetski verniki so začenjali gledati na Mateja Bora, kot da je nekakšen fetiš, že za njegovega življenja; odkar je umrl, pa se to še stopnjuje.⁴⁸ Karkoli je kdaj

⁴⁵ Naslov: *Stari Slovani in njih odnosi z Rimljani, Germani in Kelti itd.* (v dveh delih). – Kako so J. Srebrniča privlačili praprebivalci naših tal, mi je že pred leti pripovedoval prijatelj Br. Marušič, ki je tega svojega rojaka obdelal za Primorski SBL (III/14, Gorica 1988, 435–7). Nazadnje gl. še Šavlijev prispevek *Zadeva Srebrnič* (Etruščani, 1995, 160).

⁴⁶ Glede krajevnih imen se je J. Macarol ostro spoprijemal s kraškim rojakom J. Jurco v tržaški Edinosti.

⁴⁷ Samo v dunajski opazovalnici so se pomujali in nam z neučakanim prehitovanjem dogodkov sporočili (poluradno, uradno?), da je razmerje med slovenetskimi verniki in neverniki doseglo že dobrih 90% v prid »vernim« (Delo – KL, 31. 8. 1995), čeprav o tem nismo še bili povabljeni k referendumu.

⁴⁸ M. Bor, čigar izvajanje je baje »enkratno, logično in izvorno«, je »dal Slovincem veliko več, kot mislimo. Dal nam je luč, s katero lahko razsvetlimo našo megleno zgodovino« (Etruščani 1995, 271).

napisal, naj bi bilo nedotakljivo in držalo kot pribito. Vendar, ko je kritika to ali ono nespodbitno ovrgla in je npr. v italijanski izdaji izpadlo, je za tako izločitev pošteno prevzel odgovornost urednik, p. Tomažič.⁴⁹ S samozavestjo piscev, urednikov in izdajateljev ni bilo povsod enako. Ko je npr. I. Rebec v podlistkih ITD 1976 nastopil z vprašanjem – »Ali so bili Etruščani Sluveni?« – je vprašaj ostal tudi v knjigi Berlot–Rebec 1984: »Ali so bili Etruščani Slovani?« Čisto drugače so se stvari sukale okoli Venetov. J. Šavli ima prvič in zadnjič vprašaj pri svoji dunajski objavi 1985: »Veneti naši davni predniki?« V nemški in slovenski izdaji knjige izpod peresa »tromoškega« teama Bor–Šavli–Tomažič (1988 in 1989) ni več sledu o kakšnem vprašaju, zraven tega pa v ital. izdaji 1993 Veneti niso več samo »naši« predniki, temveč kar že predniki »evropskega človeka« (progenitori dell'uomo europeo). In če se kdo kaj vprašuje še proti koncu 1995, je to le časnikar-nestor, ki je na predstavitev Etruščanov prišel pozdravljat svoje prijatelje filovenete in je njegovo vprašanje – vsaj zanj – brzgone samo retorične narave: »Konec pravljice o Slovincih?«⁵⁰

Nazadnje, ker je zmerom prijetno najti tudi v tujih spisih kaj takega, s čimer se lahko strinjaš, bi tokrat rad podčrtal izjavo J. Šavlija (iz revije Meridiani 6/1994), »da jezik ni edini kriterij, ki določa pripadnost k nekemu ljudstvu.«⁵¹ Res je: imamo namreč tudi druge kulturne prvine – včasih dobro vidne, včasih komaj zaznavne – ki se kot žarki prožijo v razne smeri in nas hkrati opozarjajo na jasne sredozemske povezave: proti Sardiniji, Iberijskemu polotoku in celo v sam stari Egipt.⁵² Zato se mi zdi hudo prenegljeno in neodgovorno na podlagi posameznih iztrganih prvin – za zdaj v glavnem jezikovnih (!) – prestopiti Rubikon med Južnimi in Zahodnimi Slovani in Slovence meni nič tebi nič kar potisniti v naročje drugim.⁵³

*

V 20. in 30. letih prejšnjega stoletja, ko je častitljiva dama bohoričica doživljala hude krize ne samo zaradi starostne utrujenosti, ampak tudi zato, ker je prav tedaj plaval v zraku nenavaden virus črkarskega reformatorstva in so se kot na tekočem traku vrstili predlogi za izboljšave/pomladitev, je nepričakovano zaslovel eden izmed njih. Po predlagatelju je pisava dobila ime metelčica, šaljivo tudi »žabica«. K hitrejšemu zatonu ji je pomagala uboga »žlica kaše«, usodo pa zapečatil Prešeren, ko se je v sonetu Črkarska pravda (Kranjska čbelica 3, 1832) o pravem času poigral z vprašanjem: »Al prav se piše *kaſa* ali *kaſha*?«

Poldrugo sto let za ljubljanskim prof. slovenskega jezika F. Metelkom je goriški prof. zgodovine ekonomije dr. J. Šavli stopil pred Slovence s stokrat usodnejšo dilemo: »Veneti – naši davni predniki?« Težo tega novega vprašanja krepko občutimo še zdaj in ugotavljamo, kako močna je slovenetska konstrukcija, da kljubuje meddisciplinarnemu pritisku antislovenetske fronte zdaj že enajsto leto, medtem ko je mesto-trdnjava Troja podleglo napadam združenih grških vojsk že po desetih letih...

Ker smo Slovenci tudi narod pesnikov in ne samo filologov, pesnika pri nas

⁴⁹ Delo – KL, 31. avg. 1995.

⁵⁰ Gl. zgoraj, str. 558, op. 4.

⁵¹ Ker mi original ni pri roki, sem navezan le na povzetek I. Tomažiča (Etruščani 1995, 312).

⁵² Da zglede ne bi ostal osamljen, snujem še nekaj prispevkov take vrste, kot je bil tisti spomladi: *Sončni kolobar na glavi venetske gospe Ostiale* (Delo/Knjž. listi 25. 4. 1996, 13).

⁵³ Prav to je naredil S. Pipan v tržaškem Picolu (25. 1. 1994), ko je k zahodnim Slovanom mirno prišel tudi Slovence.

srečaš skoraj za vsakim voglom; precej se jih je oglašalo tudi ob slovenetski pravdi, ko je le-ta bila v zenitu, včasih z zelo duhovitimi epigrami, ki je nanje sproti odgovarjal Matej Bor. Vendar – kaj čemo – Prešeren je samo eden, zato še zmerom čakamo na poeta, ki bi bistvo zagrizenega spora o »naših davnih prednikih« (Venetih, Retih, Etruščanih etc.) preprosto, občuteno in tudi udarno prelil v sonet ali drugo ustrezno pesniško obliko. Zagovorniki slovenetstva – vse tako kaže – niso preveč dovzetni za filološke argumente,⁵⁴ zato bi mi, njihovi nasprotniki, (ne)hvaležno nalogo prepričevanja izjemoma lahko zaupali tudi satirični, zabavljivi literaturi, če bi le našli take(ga) avtorje(a)...

Ob branju pyrgijskih ploščic (zgoraj, 5. pogl.) sem se spomnil tihega zaveznika, ki bi ga bilo dobro zdaj na koncu še enkrat povabiti k sodelovanju. (Prvič se je to zgodilo na začetku, ko smo ga počastili in dali v naslov, zraven latiničnih črk tudi v etruščanskih in punskih). Temu našemu zavezniku je ime Velianas/Veliunas, knez, rex (»kralj« je tisoč let mlajša beseda), eden lukumonov, ki so vladali ali »regirali« v dodekapolisu, zvezi dvanajstih etruščanskih mest–republik. Nanj smo se obrnili v upanju, da nam prav on – kot plemenit Etruščan – pripomore k streznitvi tistih svojih poltretje tisočletje mlajših vzhodnoalpskih »potomcev«, ki si na vse kriplje prizadevajo utrditi vero v kontinuiteto od »njih« (naših praprappa... dedov) do »nas« (njihovih praprappa... vnukov), čeprav si še zmerom niso čisto na jasnem, kam Etruščane uvrstiti: h »Kluvenom«, »Svovonikom«, »Slovenetom« ali...

Če bi pa našemu etruščanskemu veljaku Velianasu po tako dolgem molku bilo vendarle dano spregovoriti, bi iz davnine zaslišali zunajčasno uglašeno žebranje in iz njega razbrali te nam namenjene besede:

»Ljudje moji iz hribov in dolin okoli gorskega očaka Triglava, ki je vam tako pri srcu, meni pa ga ni bilo sojeno videti!

Zakaj me dramite iz dvatisočpestoletnega sna? Pri miru bi me pustili in tako ne bi bili deležni nekaj grenkih, ki se mi bojo zdaj zdaj utrgale iz ust. Na vseh treh zlatih ploščicah – vanje sem dal vrezati posvetilo za gospo Uni/Astarto in jih lepega vilašnjega dne tudi slovesno odkril v njenem svetišču Pyrgi – ste nekateri celo prezrli moje ime,⁵⁵ čeprav razločno sporočeno ne v eni, v dveh pisavah; drugi ste nekaj mojih dejanj obesili mojemu »sinu« ali »nasledniku«, ki sta čista vaša izmišljija; tretji ste mi naprtili stvari, ki se mi o njih še sanjalo ni nikoli.

Klicali in zbudili ste vi mene in ne jaz vas, zato me dobro poslušajte. Globoko sem prizadet, da z dokumenti mojega jezika delate kakor svinja z mehom. Ne govorim tjavdan, kar mojo ploščico (Ita tmia etc.) pogledite: v dobrih trideset letih, odkar je bila spet najdena, so jo »prevedli« – vsak »po svoji metodi« (!) – že štirje vaši »strokovnjaki« (gl. str. 716). Nič slabega ne mislim o njih, vsak zase in vsi skupaj so bržkone učeni, spoštovanja vredni, vendar (ne glede na moj materni jezik, ki ga antida poznam bolje kot oni) nas že zakon narave uči: da bi imeli prav vsi štirje, je nemogoče; po načelih vašega prof. Oštirja pa nima prav niti eden!

In kaj takega pravijo vaši štirje eksperti? Prvi: »Od danes [Sloveni] živimo po celi Italiji«; drugemu se je v blodnih sanjah prikazal »fedsita = vedeževalec (, znanstve-

⁵⁴ Tudi če v strokovnem tisku kdaj izide kaj poglobljenega, kar ni njim v prid (pomislimo npr. na Lenčkov članek v SR 38/4, 1990, 441–4), voditelji gibanja z umetno dimno zavoso molka skrbijo, da to ostane čimbolj in čimdalj – kar za zmerom, če bi se dalo! – prikrito privržencem in simpatizerjem; razpravljanje o kočljivih vprašanjih bi v njihove strnjene vrste moglo vnesti nemir in dvome.

⁵⁵ Namig na strokovnjaško branje »velijo o nas« (namesto Velianas) in »veliki junak« (nam. Veliunas).

nik', poveljnik pomožnih slovanskih čet iz Istre)«; tretji ni našel zanesljivih igravcev za 'ti loviš', kjer so »podli skrbniki in nasilneži... pregnali... čistega, poštenega Italca (še) od šibkega župana ljubosumnega nasprotnika«; četrti je v pravljčni noči sezidal »Morsko Ilakve«, ki ga je potlej »zavzel gusar (Dioniz), Ilakve pa zasedel Ital.« Neverjetno, bi rekel, vendar z vso to kolobocijo jaz nimam nič: zakuhali so jo vaši eksegeti, od katerih se pri najboljši volji ne moreš zanesti na nobenega. (Samo prof. Pallottino, moder mož, si je odkrito upal reči, da prave razlage danes še ne premore!)

Marsikaj sem vam spregledal in odpustil, strašno pa vam zamerim vaš vražji naklep: da me postumno »posvojite«. Od prvega do zadnjega diha sem bil Rasen, Tusk, Etrusk (v vašem okornem jeziku »Etruščan«), medtem ko ste si vi – sram vas bodi! – vtepli v glavo narediti iz mojih ljudi »Sluvenc« in iz mene »slovenjega« kneza. Le kako ste mogli izluščiti nekaj tako norega iz naše lepe besede kluvenias?! Namesto da na vse mile in nemile viže delate silo mojim rojakom, naši govorici, tudi meni samemu, naučite se najprej po naše pošteno brati, saj vas povserod hvalijo, kako bistri ste za jezike. Od vas ne čakam opravičil. Samo to vas rotim: vzemite že pamet v roke! In nikoli več me ne budite!

To je vse, kar sem vam hotel povedati – ker ste me pač izzvali – jaz, Velianas, nekdanj knez na Kyšri. Z ajsun (zbogom)!«